અભિનંદન પત્રિકા.

શ્રીમાન્ ધર્મજિજ્ઞાસુ બંધુ,

શેઠ દલીચંદભાઈ વીરચંદભાઇ.

આપશ્રી એક ધર્મપ્રેમી જૈન ધર્મી હોવા છતાં સાર્વજનિક કામોમાં મુખ્ય ભાગ લો છો, કેળવણીના આશ્રયદાતા છો, અને સુરતમાં ચાલતા જૈન વિદ્યાર્થી આશ્રમના પ્રમુખ છો, સુરત બાલકાશ્રમના પ્રમુખ છો, સુરત ધરમચંદ ઉદેચંદ જૈન જીર્ણોદ્ધાર ફંડના મેનેજીંગ ટ્રસ્ટી છો, શ્રી આણંદજી કલ્યાણજીની આપણી જૈનોની મહાન પેઢીના સુરત તરફથી પ્રતિનિધી છો તથા કતારગામ જૈન દેરાસરના કાર્યવાહક છો તથા અનેક જૈન વિદ્યાર્થીઓને તથા બંધુઓને ઉત્તેજન આપો છો, તેમજ શ્રીમાન્ મોહનલાલજી જૈન શ્વે. જ્ઞાન ભંડારના સભાસદ છો, વીગેરે અનેક ધાર્મિક તથા જાહેર કામોમાં આગેવાની ભર્યો ભાગ લો છો અને ભંડારને અંગે પ્રસિદ્ધ થતા સૂત્રાગમોના સટીક ભાષાંતરમાં રૂા. ૧૧૦૧) આપી મહાન્ પરોપકારનું કૃત્ય કર્યું છે તેથી આ ખાતા સાથે આપશ્રીના દાદા શેઠ લખમાજી જીવણજીનું નામ જોડવામાં આવ્યું છે, અને અમને ઉમેદ છે કે તે પ્રમાણે અનેક ધર્મનાં કાર્યો કરતા રહેશોજી.

શ્રી. મોહનલાલજી જૈન શ્વે. જ્ઞાન ભંડાર ગોપીપુરા—સુરત.	શા. ફકીરચંદ નગીનચંદ ઝવેરી શા. ચુનીલાલ ગુલાબચંદ દાળીયા.

પ્રસ્તાવના.

આચારાંગ સૂત્રનો ત્રીજો ભાગ આપને મળેલ છે. આ ચોથા ભાગમાં ૭, ૮, અને નવમું અધ્યયન છે. દરેક અધ્યયન મોક્ષાભિલાષી સાધુ શ્રાવકોને વારંવાર વાંચવા જેવું છે. છઠ્ઠા અધ્યયનમાં કર્મ ધોવાનું છે. આઠમામાં મોક્ષનો વિષય છે, અને નવમામાં મહાવીર પ્રભુએ તપ કરી બીજા સાધુઓને તપ કરવાનું સૂચવ્યું છે. સાતમું અધ્યયન આચાર્યોએ લોપ કર્યું છે. બાકીનાં ત્રણ અધ્યયનો મૂળ સૂત્ર નિર્યુક્તિ અને ટીકાના ભાષાન્તર સાથે આ ભાગમાં આપેલ છે તે લોકોની અનુક્રમણિકામાં જોવાશે. તથા આગમોદય સમિતિનું છપાએલ ટીકાવાળું સૂત્ર જેમની પાસે હોય તેમણે ટીકા પાસે રાખીને વાંચવું. અને ત્યાં સુધી સરળ અર્થ કરવામાં આવ્યો છે, પણ જ્યાં [illegible] શબ્દ ન મળી આવ્યો ત્યાં જગ્યા રાખી છે.

નિર્ણયસાગર પ્રેસ તથા વિદ્વાનોનું સંશોધન જોતાં આ કાર્ય કેટલી પરિશ્રમનું છે. છતાં કંઈક પણ ફાયદો જાણીને અને તેના [illegible] બીજી આવૃત્તિમાં [illegible] સમય [illegible] હોય પણ વિદ્વાન [illegible] કામ કરીને [illegible] હેતુથી આ કાર્ય તૈયાર થાય છે. [illegible] અને [illegible] જિન વચનને [illegible] વારંવાર [illegible] કરી, તો તેમ [illegible] જાણવાનું [illegible] [illegible] થાય છે અને [illegible] ભાગમાં [illegible] [illegible]

વિષય અનુક્રમણિકા.

ધૂત અધ્યયન—

૧૫૨-૧૫૬ સૂત્ર ૨૦૩ માં સાધુ દોષિત આહારનો નિષેધ કરે, તથા ધર્મકથા સુપાત્ર દાન અને પ્રાસુ આહારની વિધિ બતાવે છે.

૧૫૭-૧૫૮ કુશીલીયા સાધુને આહાર આપવો કરવાનો નિષેધ છે, સમનોજ્ઞને આપવા લેવાની વિધિ છે.

૧૫૯-૬૪ સૂ-૨૦૭ સાધુને મારે તો સમભાવે સહન કરે.

૧૬૫-૬૭ સાધુ ઠંડથી કંપતાં ગૃહસ્થને કુશીલીની શંકા થાય તો ખરી વાત સમજાવી શંકા દૂર કરવી,

૧૬૮-૬૯ સાધુ ઉપર સ્ત્રી મોહિત થાય તો સાધુએ પ્રાણ ત્યાગ કરવા પણ કુશીલ ન સેવવું. તેમાં પ્રથમ જિન કલ્પિ સ્થવિર કલ્પિનાં ઉપકરણોનું વર્ણન છે. સાધુ ઉંચ ગુણસ્થાને ચડી વસ્ત્રો ત્યાગે.

૧૭૦-૧૭૩ ઓછાં વસ્ત્રોનો લાભ.

૧૭૪-૧૭૬ સ્ત્રીના ઉપસર્ગમાં આત્મ હત્યાનાં કારણો.

૧૭૭-૧૮૦ અનેષણીય આહાર સાધુ ન લે.

૧૮૧-૮૪ પ્રતિમાધારી સાધુઓનું વર્ણન-તે શરીરથી થાકતા ભક્ત પ્રત્યખ્યાન અણસણ કરે.

૧૮૫ ૮૯ સાધુ એકત્વ ભાવના ભાવે, તથા જીભ દાંતથી આહારનો સ્વાદ ન કરે, ગોચરીના ૫ દોષ ત્યાગવા.

૧૯૦-૯૭ ઇંગિત મરણ (અણસણ) નું વર્ણન.

૧૯૮-૨૦૪ પાદપોપગમન અણસણનું વર્ણન.

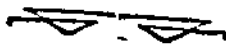
૨૦૫-૨૦૭ કાળ પર્યાયે થતું સંલેખના મરણનું વર્ણન.

૨૦૮-૨૧ સંલેખનાવાળો ક્રોધ ત્યાગે, ત્રણ પ્રકારમાંથી કોઇ પણ અણસણ છેવટે કરે તેની વિધિ.

શુદ્ધિપત્ર.

પૃષ્ટ	લીટી	અશુદ્ધ	શુદ્ધ
૧૨	૧૦	સંભારી	સંસારી
૧૫	૨	કાય	કષાય
૧૭	૯	શરીરનાં	શરીરના
૧૭	૯	અવયવે	અવયવોના
૧૮	૨૧	ન્વા	ત્વ
૨૧	૧૩	તાનેં	તોમર
૨૧	૧૩	मि	मिः
૨૧	૧૩	र्त्ता	र्त्ताः
૨૨	૩૧	लिनाः	हिना
૨૩	૨	तथा	वथा
૨૪	૧૩	सर्व	सर्प
૨૫	૧	સુખને	સુખને
૨૫	૧૯	वा	वा
૨૭	૧૫	મંદ	મંદ
૨૮	૧૩	માટે	થી
૩૮	૧૫	અને	આાદે
૩૪	૯	एद	हा:
૪૨	૧૦	દપ	નપ
૪૪	૧૦	સહુમે	સાધુએ
૪૫	૩	दि	दि
૪૫	૬	क	कः

૪	૧૩	[illegible]	[illegible]
૪૬	૮	[illegible]	[illegible]
૫૦	૧૭	[illegible]	[illegible]
૫૫	૧૩	[illegible]	[illegible]
૫૬	૧૩	[illegible]	[illegible]
૬૧	૮	સાદ	[illegible] ને
૬૮	૧૧	વા	વ
૭૦	૭	ચાત	ચાતિ
૭૧	૧૮	ચઅ	વાઅ
૭૨	૭	ગો	ણી
૭૩	૧૧	ગુ	ગુરૂ
૮૦	૨૦	વમાણે	ગમાણં
૮૩	૭	વડ્	વડે
૮૭	૭	રિદ્દાર	રિદ્દારી
૧૦૦	૨	અથા	આથા
૧૦૩	૧૧	મદ	મદ
૧૧૧	૪	છે	છ
૧૩૫	૧૧	કૃતિમ	કૃત્રિમ
૧૩૬	૫	નિક્ર	નેક્ર
૧૩૬	૫	નહુ	હુ
૧૩૮	૧૦	ઉપાદ	ઉપપાદ
૨૧૧	૨૧	અનેક	અને ક
૨૨૦	૩	સસ	સંસ

ॐ नमो वीतरागाय।

આચારાંગ સૂત્ર ભાષાંતર.

(ભાગ ૪ થો.)

(ધુતાખ્ય નામનું છઠ્ઠું અધ્યયન.)

પાંચમું અધ્યયન ત્રીજા ભાગમાં કહ્યું, હવે છઠ્ઠું અધ્યયન કહે છે, તેનો આ પ્રમાણે સંબંધ છે. ગયા અધ્યયનમાં લોકમાં સાર ભૂત સંયમ અને મોક્ષ બતાવ્યો છે, અને તે નિઃસંગતા સિવાય સંયમ ન હોય, તથા કર્મ દૂર કર્યો વિના મોક્ષ ન થાય. તેથી કર્મ દૂર કરવા આ ધુત તે કર્મ ધોવાનું બતાવવા કહે છે. આ સંબંધે આવેલા ધુત નામના અધ્યયનના ચાર અનુયોગ દ્વાર થાય છે, તેમાં પ્રથમ ઉપક્રમ છે. તે ઉપક્રમમાં અર્થાધિકાર બે ભેદે છે, અધ્યયનનો અર્થ અધિકાર અને ઉદ્દેશાનો અર્થાધિકાર છે, તેમાં અધ્યયનનો અર્થાધિકાર ૧લા અધ્યયનમાં કહેલ છે, અને ઉદ્દેશાનો અર્થાધિકાર કહેવા નિર્યુક્તિકાર કહે છે,

पढमे नियग विहुणणा, कम्माणं बितियए तइयगंमि:
उवगरण सरीराणं चउत्थए गारव तिगस्स ॥२५०॥

પહેલા ઉદ્દેશામાં પોતાનાં જે સગાં છે, તેઓનું વિધુનન (મોહ ત્યાગ) કરવો જોઇએ. બીજા ઉદ્દેશામાં ઘાતીકર્મનો

દૂર કરવાં, ત્રીજામાં ઉપકરણ શરીરને, અને ચોથામાં ગારવને દૂર કરવા, તથા ઉપસર્ગ કે સન્માન થાય, તે રાગ દ્વેષ ન કરવો, તથા સાધુઓએ (પૂર્વે) તે પ્રમાણે વિગેરે ધોયાં છે, તે આ પાંચમા ઉદ્દેશામાં બતાવે છે. પ્રમાણે અર્થાધિકાર બતાવીને નિક્ષેપો કહે છે, તે ત્રણ પ્રકારનો છે, ઓઘ નિષ્પન્નમાં અધ્યયન છે, નામ નિષ્પન્નમાં ધૂત નામ છે, તેના ચાર પ્રકારે નિક્ષેપા છે, તેમાં નામ સ્થાપના છોડીને દ્રવ્ય અને ભાવ બતાવવા અડધી (પૂર્વાર્ધ) ગાથા કહે છે.

उवसग्गा सम्माणय, विहूमाणि पंचमंमिउद्देसे ॥
दव्वधुयं वत्थाई, भाव धुयं कम्म अट्ठविहं ॥२५१॥

દ્રવ્યધૂત બે પ્રકારે છે, આગમથી અને નો આગમથી, તેમાં આગમથી ધૂતનો જ્ઞાતા (જાણનારો) હોય, પણ તેમાં ઉપયોગ ન હોય; અને નો આગમથી તો જ્ઞ શરીર ભવ્ય શરીર સિવાય દ્રવ્યધૂત તે કપડાં વિગેરેની ધૂળ વિગેરે દૂર કરવાનું છે. (દ્રવ્ય તે કપડાં વિગેરેને અને ધૂત તે મેલ દૂર કરવાનું છે)

આદિ શબ્દથી વૃક્ષ વિગેરે ફળ માટે ધોવાનું છે (સૂકાં પાંદડાં વિગેરે દૂર થવાથી ફળ તૈયાર થાય છે, ... થવા વિના જરૂરની વનસ્પતિ વચમાંથી નિંદી કાઢે છે) અને ભાવ ધૂત તો આઠે કર્મને દૂર કરવા (મોક્ષ માટે)

ઉપાય કરાય તે છે, (આ સુધી ગાથાનો અર્થ છે.)

ફરી આજ વિષયને ખુલાસાથી કહે છે.

अहियासि त्तुव सग्गे, दिव्वे माणुस्सए तिरिच्छेय
जोविहुणइ कम्माइं, भाव धुयंतं वियाणाहि ॥२९२॥

ઉપસર્ગોને અતિશે (સારી રીતે) સહન કરીને કર્મ ધોવાં, એટલે દેવતાના કે મનુષ્યોના કે તિર્યંચોના દુઃખ રૂપ જે ઉપસર્ગો આવે તેમાં સમભાવ રાખીને જે સંસાર વૃક્ષના બીજ સમાન મોહનીય વિગેરે કર્મોને દૂર કરે, તે ભાવ ધુત છે; એવું તું જાણ. અથવા ક્રિયા અને કારકનો ભેદ નથી, તેથી કર્મ ધૂનન તેજ ભાવ ધૂત છે, એમ જાણ. નામ નિક્ષેપ કહ્યો. હવે, ત્રીજા સૂત્રાલાપક નિષ્પન્ન નિક્ષેપામાં સૂત્રાનુગમમાં અસ્ખલિતાદિ ગુણયુક્ત સૂત્ર કહેવું તે આ છેઃ—

ओबुज्झमाणे इहमाणवेसु आघाइ से नरे जस्स इमाओ जाइओ सव्वओ सुपडिलेहियाओ भवंति, आघाइ से नाणमणेलिसं, से किट्टइ तेसिं समुट्ठियाणं निक्खित्त दंडाणं समाहियाणं पन्नाण मंताणं इह मुत्तिमग्गं, एवं (अवि) एगे महावीर विपरिक्कमंति, पासह एगे अवसीयमाणे अणत्त प से बेमि, सेजहावि (सवि) कुंमेहरए विणिविट्ठ चि त्ते पच्छन्न पलासे उम्मग्गं से नो लहइ भंजगा

सं निवेसं नोचयंति एवं (अवि) एगे अणेगरूवेहिं कुलेहिं जाया रूवेहिं सत्ता कलुणं थणंति नियाणओ ते न लभंति मुक्खं, अह पास तेहिं कुलेहिं आयत्ताए जाया, गंडी अहवा कोढी, रायंसी अवमारियं काणियं झिमियं चेव, कुणियं खुज्जियं तहा॥

उदरिंच पास मूयं च सूणीयंच गिलासणिं
वेवइं पीढसप्पिं च, सिलिवयं महुमेहणिं ॥ २ ॥
सोलस एएरोगा, अक्खाया अणु पुव्वसो
अहणं फुसंति आयंका, फासा य असमंजसा ॥३॥

मरणं तेसिं संपेहाए उववायं चवणं च नच्चा, परियागं च संपेहाए (सू० १७२)

સ્વર્ગ તથા મોક્ષ, તથા તેનાં કારણો તેમજ, સંસારનાં કારણોને આવરણરહિત (કેવળ) જ્ઞાનના સદ્ભાવથી જે માણસ જાણે; અને આમર્ત્ય (મનુષ્ય)-લોકમાં મનુષ્યોને ધર્મ સમજાવે એટલે, તે ઘાતિકર્મ દુર થયા પછી; પોતે અઘાતિકર્મરૂપ (શરીરધારી) મનુષ્યપણામાં રહેલો ધર્મ કહે છે:—

પણ જેમ-બૌદ્ધમતમાં ભીંત વિગેરેમાંથી પણ ધર્મોપદેશ પ્રકટ થાય છે. તેમ, જૈનધર્મમાં નથી; અથવા જેમ, વૈશેષિકોનું ઉત્કૃષ્ટ ભાવવડે પદાર્થોનું બતાવવાપણું છે, એવું અમારું (જૈનશાસન) નથી.

પ્ર:—શા માટે ?

ઉત્તર:—ઘાતિકર્મ ક્ષય થયાપછી, કેવળ જ્ઞાન ઉત્પન્ન થવાથી મનુષ્યપણામાં રહેલાજ (તીર્થંકર) પોતે કૃતાર્થ થયા છતાંપણ, જીવોના હિતને માટે મનુષ્ય અને દેવોની સભામાં ધર્મનો ઊપદેશ કરે છે.

પ્ર:—તીર્થંકરજ ધર્મ કહે છે, કે, બીજો પણ કહે છે ?

ઉ:—બીજો પણ કહે છે. જેને વિશિષ્ટજ્ઞાન હોય; અને સારીરીતે પદાર્થોનો પરિચ્છેદક હોય; તે ધર્મોપદેશ કરે છે. તે કહે છે:—

જેઓ અતીંદ્રિયજ્ઞાની છે, અથવા શ્રુત કેવળી છે, તેઓ ધર્મ કહે છે. એવું શસ્ત્રપરિજ્ઞા નામના ૧ લા અધ્યયનમાં કહેલ છે, (તેથી આ પ્રત્યક્ષ સૂચક-વિશેષણવડે સૂચવ્યું કે,) તે વિશિષ્ટજ્ઞાનીએ આ એકેંદ્રિય વિગેરે જાતિઓ બધા પ્રકારો એટલે, સૂક્ષ્મબાદર પર્યાપ્ત-અપર્યાપ્તરૂપે બરોબરરીતે (શંકારહિત) જાણેલી છે, તેજ સાધુ ધર્મ કહે છે. પણ, એમ ન જાણનારો બીજો (અજાણ) ધર્મ કહેતો નથી. તેજ કહે છે:—

'स आख्याति' તે તીર્થંકર અથવા સામાન્ય કેવળી અથવા અતિશય જ્ઞાની (જાતિસ્મરણ-જ્ઞાનવાળા, અવધિ જ્ઞાની, મનઃપર્યવ જ્ઞાની) અથવા શ્રુત કેવળી હોય તે કહે છે. પ્ર૦ શું કહે છે, જેનાવડે જીવ વિગેરે પદાર્થો જણાય

છે, તે જ્ઞાન મતિ વિગેરે પાંચ પ્રકારનું છે, તે,-પ્ર૦ તે કેવું છે! ઉ—તેવું બીજે નથી, માટે 'અનીદૃશં' અથવા સકલ (બધા) સંશયને દૂર કરવા વડે ધર્મ સ ભાવતા તેજ પોતાનું અનન્ય સદૃશ (અનુપમ) જ્ઞાન ભ છે, (અર્થાત્ સંસારી જ્ઞાનથી તૃષ્ણા વધે, પણ તેમના (દેશના જ્ઞાનથી તૃષ્ણાની જડ દૂર થાય માટે તે જ્ઞાન અનું છે) પ્ર૦ તેઓ કોને ધર્મ કહે છે! ઉ—તે તીર્થંકર ગણ વિગેરે યથાવસ્થિત ભાવો (પદાર્થો) ને ધર્મચરણ માટે પે રીતે જે પુરૂષો ઉઠેલા હોય, તેમને કહે છે, અથવા દ્રવ્ય તથા ભાવથી ઉઠેલા હોય, એટલે દ્રવ્યથી શરીરવડે, ભાવથી જ્ઞાન વિગેરેના ઉત્સુક બની વિનય સહિત (ઉભા ય હોય) તેમને ધર્મ કહે છે,

સમોસરણનો વિનય.

સમોસરણમાં સ્ત્રીઓ બંને પ્રકારે ઉભી રહીને વિન પૂર્વક સાંભળે છે, અને પુરૂષો ઉભા રહીને અથવા બે રહીને પણ સાંભળે, પણ ભાવથી ઉત્સુક હોય; તેમજ બીજ ઉઠેલા જીવો, તથા દેવતા અને તીર્યંચ વિગેરેને ધર્મ સં આવે છે. એટલુંજ નહિ પણ જેઓ ભાવ વિના ફક્ત કૌતુ વિગેરેથી આવી સાંભળે, તેમને પણ ધર્મ કહે છે, ભાવથી ઉઠેલાનું વિશેષથી કહે છે.

મન વચન કાયાને જેમણે કબજે લીધાં છે, એટલે

મન વચન કાયાથી જીવોને દુઃખ દેવા રૂપ જે દંડ છે, તે દૂર કરવાથી તે નિક્ષિપ્ત દંડવાળા (સંયમ પાળનારા) છે. તથા તપ સંયમમાં ઉદ્યમ કરવાથી સમાહિત (શાંત) અંતઃકરણવાળા છે, તેમને જિનેશ્વર વિશેષથી ધર્મ કહે છે, તેજ પ્રમાણે પ્રકર્ષથી જણાય, તે પ્રજ્ઞાન છે, તેવું જ્ઞાન ધરાવનાર બુદ્ધિમાનોને આ મનુષ્ય લોકમાં જ્ઞાનદર્શન ચારિત્ર રૂપ મુક્તિ માર્ગ છે તે બતાવે છે, આ પ્રમાણે સમોસરણમાં સાક્ષાત્ ધર્મ સંભળાવતાં કેટલાક લઘુકર્મી જીવો (પૂર્ણશ્રદ્ધા થતાં) તેજ વખતે ચારિત્ર ગ્રહણ કરે છે, પણ બીજા તેમ ચારિત્ર લેતા નથી, તે કહે છે, એટલે ઉપર કહ્યા પ્રમાણે કર્મવિવર જેમને મળ્યું તેવા કેટલાક ભવ્યાત્માઓ જિનેશ્વર પાસે ધર્મ સાંભળતાંજ સંયમ સંગ્રામની ટોચે પરાક્રમ બતાવે છે, અથવા પર તે ઇંદ્રિયો અથવા કર્મ શત્રુને જીતવા પરાક્રમી બને છે, (અવિ શબ્દનો અર્થ 'ચ' છે, અને 'ચ' નો અર્થ વાક્યનો ઉપન્યાસ કરવા માટે છે) હવે તેથી ઉલટું કહે છે. તીર્થંકર પોતે બધા સંશયને છેદનારા ધર્મ કહે છે, છતાં કેટલાકને પ્રબળ મોહના ઉદયે ઘેરી લેવાથી સંયમમાં ખેદ પામતા રહે છે, (કાંતો સંયમ લેતા નથી, લે, તો પૂરો પાળતા નથી) તેવાને તમે જુઓ (ગુરૂ શિષ્યને કહે છે) તે બહોળ કર્મી સંયમમાં દુઃખ પામતા જીવો કેવા છે. તે કહે છે, આત્માના હિતને માટે જેમની પ્રજ્ઞા (બુદ્ધિ) કામ કરતી નથી, તે

અનાત્મ પ્રજ્ઞાવાળા (કુબુદ્ધિવાળા) છે, પ્ર-તેઓ શા માટે સંયમમાં ખેદ માને છે ? ઉ—હું કહું છું. અહીં દૃષ્ટાંત સમજાવે છે કે શા કારણે તેઓ ખેદ પામે છે.

(સૂત્રમાં સે શબ્દ 'તે' ના અર્થમાં છે, અપિ શબ્દ 'ચ' ના અર્થમાં છે, અને તે વાક્યના ઉપન્યાસ માટે છે

કુંડના કાચબાનું દૃષ્ટાંત.

કોઇ કાચબો મોટા કુંડમાં વિનિવિષ્ટ (પ્રેમી) ચિત્તવાળો બનીને ગૃદ્ધ બનેલો અને પલાશ (કોમળ પાંદડાંવડે ઢંકાયલો (તથા સૂત્રમાં પ્રાકૃતના નિયમ પ્રમાણે વ્યત્યય કરવાથી) ઊન્માર્ગ એટલે, ઉપર આવવાનાં વિવર (છિદ્ર) મેળવતો નથી; અથવા, જેનાવડે ઊંચે કુદાય; તે ઊન્માર્ગ છે. અથવા, ઊંચે જવાય તે, ઊન્માર્ગ છે, તેવો ઊન્માર્ગ મેળવી શકતો નથી. અર્થાત્ જે કુંડમાં તે કાચબો રહે છે, તે, પાણી ઉપર પાંદડાં વિગેરે છવાઇજવાથી બીલકુલ ઢંકાઇ ગયો છે. તેથી, તે કાચબો બહાર આવી શકતો નથી આ કહેવાનો આ સાર છે:—

કોઇ મોટો કુંડ (હોજ) એક લાખ જોજનના વિસ્તારવાળો છે, અને તે અતિશે શેવાળના ઝુંડથી કઠણ બનીગયલા પાંદડાંઓના સમૂહથી ઢંકાઇગયલો છે, અને તે કુંડમાં જુદા જુદા રૂપવાળા કરિ ( ) મગર, માછલાં, વિગેરે

જળચર જીવોનો આશ્રય છે, તેના મધ્યભાગમાં કુદરતીજ એક દ્વારનું બાકું પડેલું હતું. જેમાં ફક્ત કાચબાની ગરદન ઊંચે આવી શકે; તેવા કુંડમાંથી એક કાચબાએ પોતાના ટોળાંથી જુદાં પડતાં વિયોગથી આકુળ બનીને આમતેમ ગરદન ફેરવતાં કોઈપણ રીતે તેવી ભવિતવ્યતાના યોગથી તે કાણામાં પોતાની ગરદનને બહાર કાઢી; તે સમયે ત્યાં તેણે શરદ્ઋતુના ચંદ્રનાં ચાંદરણાથી ક્ષીરસાગરના પાણીના પ્રવાહથી છવાઈ રહેલું શોભાયમાન બનેલું તથા, ખીલેલાં કુમુદના સમૂહથી પૂજા કરવા જેવા ઊગેલા તારાઓથી ભરાઈ ગયેલું આકાશ જોયું.

આવું દેખીને તે ઘણો ખુશ થયો; અને તેના મનમાં આ પ્રમાણે સંકલ્પ થયો કે—મારા સહચારી મિત્રો આ સ્વર્ગસમાન પૂર્વે ન દેખેલું મનોરથ (વિચારમાં) પણ, ન કલ્પી શકાય; તેવું તે કાચબાઓ જુએ, તો બહુ સારૂં થાય. આ પ્રમાણે વિચારી શીઘ્રતાથી પોતાના બંધુઓને શોધવા માટે ભટક્યો; અને તેમને મળીને તેમને તેવું બતાવવા માટે પેલું છિદ્ર શોધતો આમતેમ ભટકે છે. છતાં, હૃદની વિસ્તીર્ણતાથી, તથા જીવોનો સમૂહ ત્યાં ઘણો મોટો છે, તેથી તે છિદ્ર મેળવી શક્યો નહિ: પણ, ત્યાંજ તે, (વિનાદેખે) મરણ પામ્યો. તેનો સાર આ હેવાનો છે કે—સંસારરૂપી—હૃદ છે. તેમાં જીવરૂપી—કાચબા છે. કર્મરૂપ—શીવાળ શેવાળ છે,

, અને અગ્નિદાહથી બધું બળી ગયેલા જેવા બનવા છતાં,
જુદા જુદા નિમિત્તથી અનેક આધિ (ચિંતાવાળા)
પણ સકળ (બધાં) દુઃખોના ઘરસમાન-ગૃહવાસનું
છોડવા સમર્થ થતા નથી; પણ, ઘરમાં રહીનેજ તેવાં
દુઃખો આવતાં દીન સ્વરે રડે છે, અને બોલે છે કે,
હે બાપ! હે મા! હે દેવ! આવા અવસરે તમને
વું દુઃખ દેવું યોગ્ય નથી! તેજ કહ્યું છે કે:—

ल्पमिदम चिन्तित मसदृश, मनिष्ट मतिकष्टमनुपमं दुःखं ॥
मुत्सैवोपनतं मे, नैरयिकस्येव सत्वस्य ॥ १ ॥

ન ચિંતવેલું અજાયણીવાળું અનિષ્ટ, તથા અનુપમ
આવું (ભયંકર) દુઃખ જેમ નારકીના જીવને આવે; તેમ
મને એકદમ ક્યાંથી આવીપડ્યું છે! વિગેરે, તે બોલે છે.

અથવા રૂપ વિગેરેમાં આસક્ત થએલા ચીકણાં કર્મ
બાંધીને નરક વિગેરેમાં ઉત્પન્ન થઈ ત્યાં દુઃખ ભોગવતાં કરૂણ
સ્વરે ઉપર મુજબ રડે છે, અને તે પ્રમાણે કરૂણ સ્વરે રડ-
વાથી પણ તે રાંકડા જીવ તે દુઃખથી મુકાતો નથી, તે બતાવે
છે. દુઃખનું નિદાન તે ઉપાદાન કર્મ છે, તેનાવડે દુર્ગતિમાં
ઉત્પન્ન થએલા દુઃખ ભોગવતાં રહવા છતાં પણ ત્યાંથી દુઃખની
મુક્તિ (છુટકારો) અથવા મોક્ષનું કારણ જે સંયમ અનુષ્ઠાન
છે, તે પામી શકતા નથી, અને દુઃખના છુટકારાના અભાવમાં

સંસાર ઉદરમાં જુદી જુદી વ્યાધિઓથી ઘેરાયલા જીવો તેમ ભમે છે, તે બતાવે છે ('અથ શબ્દ વાકયના ઉપ માટે છે) હે શિષ્ય! તું જો! તે સંસારી રખડતા ઉચ્ચ નીચ કુળમાં પોતાના શુભ અશુભ કર્મ ભોગ ગયેલા (જન્મ પામેલા) છે, અને તે કર્મના ઉદયથી અવસ્થાને ભોગવે છે, તેમાં તેમને ઉત્પન્ન થતા રોગ બતાવનાર ત્રણ શ્લોકો છે. તેમાં (૧) પ્રથમ રોગ, પિત્ત, શ્લેષ્મ, અને તે ત્રણેના ભેગા થવાથી સંનિપાત ચાર પ્રકારે ગંડ (કંઠમાળ) છે, તે ગંડ જેને હોય ગંડી કહેવાય છે, એટલે ગંડમાળા નામનો રોગ તે સં જીવને થાય છે, તેજ પ્રમાણે બીજા પણ રોગો થાય તે બતાવે છે, (અથવા શબ્દ દરેક રોગ સાથે અથવા રાજાંસી એટલે અપસ્માર (ક્ષયનો ભેદ) રોગ થાય છે, અથવા અઢાર પ્રકારના કોઢ રોગવાળો કોઢ થાય છે, તેમાં સાત મોટા કોઢ છે, તે આ પ્રમાણે—

(१) अरुणो (२) दुम्बर (३) निश्यजीव्ह (४) कपा (५) काकनाद (६) पौण्डरीक (७) दद्रु. (લાલ દાદર) સાતે પ્રકારના કોઢો બધી ધાતુમાં પ્રવેશ થવાથી અસાધ્ય થઇ જવાથી તે સાતે ભયંકર છે.

નીચલા અગીઆર કોઢ ક્ષુદ્ર છે.

(૧) સ્થુળઆરૂષ્ક, (૨) મહાકુષ્ઠ, (૩) એકકુષ્ઠ (૪) ચર્મદળ, (૫) પરિસર્પ, (૬) વિસર્પ, (૭)

મ, (૮) વિચર્ચિકા (કાળીદાદર,) (૯) કિટિભ
ારસવું,) (૧૦) પામા (ખસ,) (૧૧) શતારૂક
ળી દોહીઓ.) કુલ નાના મોટા ૧૮ છે, તે સામા-
થી જોતાં, બધાએ કોઢ-રોગો સંનિપાતથી થાય છે.
ાં પણ, વાત વિગેરેના ઉત્કટ દોષથી જુદા જુદા ભેદ-
ા ગણાય છે. તથા, રાજાંસ રોગ તે, રાજયક્ષ્મા (ક્ષય)
વાળો, રાજાંસી (ક્ષયી) કહેવાય છે, અને તે ક્ષયરોગ
નિપાતથી ચાર કારણે થાય છે. કહ્યું છે કેઃ—

दोष जायते यक्ष्मा, गदो हेतु चतुष्टयात्
रोधात् क्षयाच्चैव, साहसाद् विषमाशनात् ।१।

ત્રણ દોષવાળો યક્ષ્મા (ક્ષય) નામનો રોગ વીર્યના
ના રોધથી વેગના ક્ષયથી, સાહસ કરવાથી; તથા વિષમ
અયોગ્ય) ખોરાકથી—એમ ચાર કારણે થાય છે. તેજ
માણે અપસ્મારનો રોગ વાત, પિત્ત, અને કફના સંનિ-
તથી ચાર પ્રકારે છે, તે રોગવાળો સારા ભાગ્યના વિવેકથી
વલ હોય છે, તથા ભ્રમ (ચક્રી) મૂર્છા વિગેરેની અવસ્થાને
રોગી ભોગવે છે. કહ્યું છે કે,

मापेश ससंरम्भो, द्वेषोद्रेको हृतस्मृतिः
अपस्मार इति ज्ञेयो, गदो घोर श्चतुर्विधः ॥२॥

ભ્રમો ચડે, મૂર્છા વિગેરે થાય, દ્વેષનો ઉછાળો થાય,

શોફ નામનો છ પ્રકારનો ઘોર રોગ જુદા જુદા કે, સામટા દોષોથી શરીર ફુલેલું દેખાય; તે લોહીના બિગાડથી થાય છે. એટલે, શ્લોક પહેલાં બતાવ્યા પ્રમાણે વાત, પિત્ત, કફ, અને સંનીપાત, રક્ત, અને અભિઘાતથી સોજાનો રોગ થાય છે. તથા "गिलासणिति" તે ભસ્મક નામનો વ્યાધિ છે. ઊષ્ણતા, વાત, અને પિત્તના ઊત્કટપણાથી, અને કફના ન્યૂનપણાથી, તથા ગરમી વધારે થવાથી થાય છે, તથા वेवइंति તે વાયુથી ઉત્પન્ન થયેલ શરીરનાં અવયવો કંપરૂપ છે. કહ્યું છે કેઃ—

प्रकामं वेपने यस्तु, कंपमानश्च गच्छति;
कलाप खंजं तं विद्या, न्मुक्त संधिनिबंधनम् ॥१॥

જે ઘણો કંપે, તથા કંપતો ચાલે, તેને સંધી નિબંધનથી મુકાએલો કલાપખંજ (લકવાનો રોગ) જાણવો. તેજ પ્રમાણે "पिढसप्पि च त्ति" જીવને ગર્ભના દોષથી તે પીઠ સર્પિપણે ઉત્પન્ન થાય છે, અથવા જન્મ્યા પછી અશુભ કર્મના દોષથી થાય છે, આ રોગીને સ્પર્શ ઇંદ્રિનું ભાન રોગવાળી જગ્યાએથી નષ્ટ થાય છે, તે રોગવાળાને હાથમાં પકડેલું લાકડું ખસી જાય છે, અને સૂઇ ઘોંચે તો પણ અસર ન થાય- તથા 'सीलीवयं त्ति' શ્લીપદ તે પગ વિગેરેમાં કઠણ પણું હોય છે, તે આ પ્રમાણે—વાત, પિત્ત, કફના પ્રકોપથી છાતીમાં રોગ ઉત્પન્ન થઈ જંઘામાં સ્થિર થઈ ધીરે ધીરે કાળાંતરે

૨

બધા પ્રમેહના રોગો યોગ્ય સમયમાં દવા ન કરવાથી
કુપણું પામ્યા પછી અસાધ્ય બને છે,

આ પ્રમાણે ઉપર બતાવેલા સોળે રોગોનું વર્ણન
કર્યું, ('અથ' અને 'ણુ'' જે છે. તે 'અથ' નો અર્થ
ગુજરાતીમાં 'પછી, થાય છે. અને 'ણુ' તો ફક્ત શોભા માટે
ઉપર બતાવેલા રોગો સંસારી જીવને થાય છે, તથા
એટલે શીઘ્ર જીવ લેણુ રોગ જે શૂળ વિગેરે છે, તથા
પ્રહાર (જોરથી લાગેલો માર) વિગેરે દુઃખ દેનારા સ્પર્શો
તો અનુક્રમે આવે અથવા સાથે પણ થાય, એટલે કંઇ
નિમિત્તથી આવે અથવા અનિમિત્તે આવે, અને તે રોગોથી
થાય છે. આ રોગોથીજ તે મુકાતો નથી બીજું પણ તે
કરી જીવને અધિક દુઃખ થાય છે, તે બતાવે છે,
રાજ્યથી બ્હાર થએલા ગૃહવાસમાં આસક્ત થએલા મન-
ષ્ય ... સમંજસ રોગથી પીડા થતાં અંતે પ્રાણત્યાગ થાય
, તે વિચારીને અને પાઠઃ તેમનો ઉપપાત તથા ચ્યવન
દેવતાના જન્મ મરણનેં બદલે ઉપપાત ચ્યવન કહેવાય છે,)
કર્મનું સંચિત જાણીને એવું કરવું જોઇએ કે જેથી ઉપર
[illegible] (કુમાળો) વિગેરે ૧૬ રોગ તથા મરણનો તથા
[illegible]નો સંપૂર્ણ અભાવ થાય, વળી મિથ્યાત્વ અવિરતિ
[illegible] રોગથી મેળવેલ કર્મનો 'અબાધા' કાળની
[illegible] પછી ઉદય થાય છે. ત્યારે તેનો પરિપાક (અનુભવ)

થાય છે, તેજ શરીર તથા મન સંબંધી દુઃખ ઉત્પન્ન કરે
તે વિચારીને તેને જડ મૂળથી કાઢવા પ્રયત્ન કરવો જોઇએ
તે દુઃખીઓ દીનસ્વરે રડે છે. વિગેરે ગ્રંથ (સૂત્ર) વડે ઉ
પાત. તથા ચ્યવન સુધી બતાવ્યા છતાં પણ, તેનું મોટાપણ
બતાવવા જેનાવડે પ્રાણીઓને સંસારમાં નિર્વેદ (ખેદ
ઉત્પન્ન થાય; માટે બીજું સૂત્ર કહે છે:—

तंसुणेह जहा तहा संति पाणा अंधा तमसि
वियाहिया, तामेव सइं असइं अइअच्च उच्चाव
फासे पडिसंवेएइ, बुद्धेहिं एयं पवेइय।-संति पाणा
वासगा रसगा उदए उदएचरा आगास गामिणो
पाणा पाणे किलेसंति, पासलोए महब्भय (सू० १३

(આચાર્ય શિષ્યને કહે છે.) તે યથાવસ્થિત (જેવો
છે, તેવા) કર્મવિપાકને મારી પાસે તમે સાભળો. જેમકે—
નારકી, તિર્યંચ, નર, અમર, એ લક્ષણવાળી ચાર ગતિઓ
છે. તેમાં નરકગતિમાં, ચારલાખ યોનિઓ, તથા ૨૫ લાખ
કુલ કોટિઓ છે, અને ૩૩ સાગરોપમની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ
છે, ત્યાં પરમાધાર્મિક દેવતાની કરેલી વેદના છે, તથા પર-
સ્પર ત્યાં રહેલા નારકીના જીવો (કુતરા માફક) એકબી-
જાને દુઃખ દે છે, તથા સ્વભાવિક પીડા ત્યાં જે થાય છે,
તે આપણાથી કહી શકાય તેમ નથી. જો કે, થોડામાં કહે-
વાની ઇચ્છાથી કહેવાના વિષયને પૂરો ન કહેવાય; તોપણ,

યાંના કર્મવિપાક કહેવાથી જેમ, પ્રાણીઓને વૈરાગ્ય થાય; તેમ શ્લોકોવડે વર્ણન કરે છે.

श्रवण लवनं नेत्रोद्धारं करक्रम पाटनं ।
हृदय दहनं नासाच्छेदं प्रतिक्षण दारुणम् ॥
कट विदहनं तीक्ष्णापात त्रिशूल विभेदनम्
दहनवदनैः कंकैर्घोरैः समन्त विभक्षणम् ॥ १ ॥

કાનને કાપવા; આંખોના ડોળા ખેંચીકાઢવા; હાથપગને છેદવા; છાતીને બાળવી; નાક છેદીનાખવું; દરેકક્ષણે ભયંકર આવાજ કરવો; કટવિદહન, તીક્ષ્ણ આપાત, ત્રિશૂળથી ભેદવું; બળતાં મોઢાંવાળા ઘોર–કંક પક્ષીઓથી વારંવાર ભક્ષણ કરવું. આવીમોટી વેદનાઓ પરમાધામીની છે.

तीक्ष्णै रसिभिर्दीप्तैः कुन्तै विषमैः परश्वधैः
श्चक्रैः परशु त्रिशूलमुद्गरतोमरै वासी मुषंढीभि ॥२॥

વળી, દેદીપ્યમાન તીક્ષ્ણ તલવારોથી તથા વિષમભાલા, પરશુબધ (   ) ચક્રોવડે, તથા પરશુ–ત્રિશૂળ મુદ્દગર, તોમરવાસી મુષંઢીથી દુઃખ દે છે.

संभिन्नतालु शिरसश्छिन्न भुजाश्छिन्न कर्णना
सौष्ठाः
भिन्नहृदयोदरान्त्रा भिन्नाक्षि पुटाः सुदुःखार्त्ता ।३।

એટલે, તાળવું-માથું જુદું પાડે છે, તથા ભુજા, અને હાડ છેદીનાંખે; તથા છાતી-પેટ, આંતરડાં ભેદીનાંખે; આંખોના ડોળા એંચીકાડવાથી રાંક નારકીના જીવો પીડા

निपतन्त उत्पतन्तो विचेष्टमाना महीतले दीन नेक्षंते त्रातारं नैरयिका कर्म्म पटलान्धाः ॥४॥

નીચે પડેલા પાછા ઊછળતા જુદી જુદી ચેષ્ટા મહીતળ (પૃથ્વી) ઉપર દીન થઇ રહેલા કર્મના પડ આંધા બનેલા નારકીના જીવો કોઇ રક્ષકને જોઇશકતા

શાર્દુલ વિક્રિડિત.

छिन्द्यन्ते कृपणाः कृतान्त परशो स्तीक्ष्णे न धा सिन

क्रदन्तो विषवीचि (वचु) भिः परिवृता संभक्ष व्यापृ

पाटयन्ते क्रकचेन दारुवदसिन प्रच्छिन्न बाहुद्वयाः

कुंभीषु त्रपुपान दग्धतनवो मूषासु चान्तर्गताः ॥

જમરાજના પરશુની તીક્ષ્ણ તલવાર જેવી ધારા તે રાંકડા છેદાય છે, તથા વિષના સમૂહથી ભરેલા. (કડ કાયલા કૂતરા જેવા) કરડવા માટે વીંટાયલા પોકાર કરતારહે છે તથા કરવતીવડે જેમ, લાકડું ચીરે; તેમ ચીરાય છે, તથા તલ

વારવડે તેના બે બાહુ છેદીનાંખે છે, તથા કુંભીમાં રાખીને ગરમ ગરમ તરવું પાય છે, તથા મૂષમાં (ઘાલીને જેમ સોની સોનું પીગળાવે; તેમ) ઘાલીને શરીરમાં બળતા રાખેલા છે.

भृज्ज्यन्ते ज्वलदम्बरीपहुतभुग् ज्वालाभिराराविणो,
दीप्तां गारनिभेषु वज्र भवनेष्वं गारके पूत्थिताः
दह्यन्ते विकृतोर्ध्व बाहुवदनाः क्रन्दन्त आर्त्तस्वनाः
पश्यन्तः कृपणा दिशो विशरणा स्त्राणायको नो-
भवेत् ॥ ३ ॥

વળી, તે નારકીના જીવો બળતા અંબરીષ અગ્નિની જ્વાળાવડે પોકાર કરાતા ભુંજાય છે, તથા બળતા અંગારાવાળા વજ્રભવન માફક અંગારામાં ઊભા થયલા રાંકડા મોવાળા ઊંચા હાથ કરીને ખોખરા અવાજવાળા રડતા બળે છે. અને તે બિચારા નારકીના જીવો શરણરહિત થઈને બધી દિશામાં (આશ્રય) આપનારને દેખે છે, પણ તેમને બચાવવા કોઈ સમર્થ નથી; વિગેરે, નારકીનાં દુઃખ છે. તથા તિર્યંચગતિમાં પૃથ્વીકાયની ૭લાખ યોનિ છે. તથા બાર લાખ કુલ કોટિ છે. તેમને નીચલી (પીડાઓ) છે.

સ્વકાય-પરકાયનાં શસ્ત્રોથી પીડા છે, તથા શીત-ઉષ્ણની પીડા છે. તેજ પ્રમાણે અપ્કાય (પાણી) ના જીવોની ૭લાખ યોનિ, તથા કુલ કોટિ, તથા જુદી જુદી જાતિની વેદનાઓ છે. અગ્નિકાયની ૭લાખ યોનિ, તથા ૩લાખ કુલ

કોટિ, અને પૂર્વ માફક વેદના છે. વાયુની પણ ૭લા યોનિ, તથા ૭લાખ કુલ કોટિ. અને ઠંડ-ગરમીની જુદા પ્રકારની વેદના છે. પ્રત્યેક વનસ્પતિની દશલાખ યોનિ સાધારણ વનસ્પતિની ૧૪લાખ યોનિ, અને બંનેની ૨૮લા કુલ કોટિ છે. તેમાં ગયેલો જીવ અનંતકાળ સુધી છેદન-ભેદન મોટન વિગેરેની જુદી જુદી વેદનાને અનુભવે

વિકળઇંદ્રિય, બેઇંદ્રિય, તીનઇંદ્રિય, ચારઇંદ્રિયની બે લાખ યોનિ, તથા, કુલ કોટિ ૭-૮-૯ લાખ અનુક્રમે છે અને તે દરેકને ભૂખ તરસ, ઠંડ-તાપ, વિગેરેથી થતું દુઃખ આપણે પ્રત્યક્ષ જોઇએ છીએ. તીર્યંચ-પંચેંદ્રિયની ચારલાખ યોનિ છે. અને જળચરની કુલ કોટી ૧૨લાખ છે, પક્ષીઓની કુલ કોટિ ૧૨લાખ, અને ચોપગાંની ૧૦લાખ, ઊર પરિ સર્વની ૧૦લાખ, ભુજ-પરિસર્પની ૯ લાખ છે, અને જુદી જુદી વેદના તિર્યંચોની જે છે, તે પ્રત્યક્ષજ છે. કહ્યું છે કે:-

क्षुत्तृड् हिमात्युष्ण भ यार्दितानां,
पराभि योगव्यसना तुराणां
अहो ! तिरश्चामति दुःखिताना,
सुखानु षंगः किलवार्त्तमेतद् ॥ १ ॥

ભૂખ તરસ ઠંડ તાપ તથા ભયથી દુઃખી થએલા તથા ચારકાના કબજામાં રહેવાના દુઃખથી સદા પીડાયેલા એવા તિર્યંચો જે અતિ દુઃખી છે, તેમનામાં સુખનો અનુસંગ

પચે તે તો નિશ્ચે એક વાર્ત્તા માત્ર છે. ! (અર્થાત્ સુખતો ા પણ નથી) વિગેરે છે.

મનુષ્ય ગતિમાં પણ ૧૪ લાખયોનિ તથા ૧૨ લાખ લ કોટી અને આવી રીતની વેદનાઓ છે.

ःखं स्त्रीकुक्षिमध्ये प्रथममिह भवे गर्भवासे नराणां
ालत्वेचापि दुःखं मललुलिततनुः स्त्रीपयः पानमिश्रं
ारुण्येचापि दुःखं भवति विरहजं वृद्धभावोप्यसारः
ंसारे रे मनुष्या वदत यदिसुखं स्वल्पमप्यस्ति किंचित् ॥ १ ॥

પ્રથમ માતાની કુખમાં આ ભવમાં પહેલું દુઃખ મનુષ્યોને ગર્ભવાસમાં રહેવાનું છે, અને જન્મ્યા પછી બાલપણામાં મલથી ખરડાયલું શરીર સંબંધી તથા માનું દૂધ પીવાનું દુઃખ છે, જુવાનીમાં પણ (સ્ત્રી પુરૂષ તથા દીકરા દીકરી માબાપ સગાના) વિરહનું દુઃખ છે, અને વૃદ્ધાવસ્થા તો અસારજ છે, (માટે શાસ્ત્ર માણસ રૂપ જીવને પૂછે છે કે) રે મનુષ્યો ! જો તમને કયાંય પણ સંસારમાં થોડું પણ સુખ દેખાતું હોય તો કહો ! (અર્થાત્ સંસાર દુઃખ સાગરજ છે)

बालपात् प्रभृति परोगैं, र्दष्टो भिभवश्च यावदिह मृत्युः

शोक वियोगायोगै, दुर्गत दोषैश्च नैकविधैः

બાલપણમાંથીજ રોગો વડે ડંખાયલો, અ
સુધી (મર્ણ પર્યંત) શોક વિયોગ તથા કુયોગ
અનેક પ્રકારના ગરીબીના દોષો વડે પરાભવ રહેલ

क्षुत्तृड् हिमोष्णानिल शीतदाह
दारिद्र शोकप्रिय विप्रयोगैः
दौर्भाग्य मौर्ख्यान भिजात्यदास्य
वैरूप्य रोगादि भिर स्वतंत्रः ॥ ३ ॥

ભૂખ તરસ ઠંડ તાપ પવન તથા ઠંડી દાહ તથ
કરતા શોક વહાલાંના વિયોગથી, તથા દુર્ભાગીપણું, મૂ
નીચજાતિ, તથા દાસપણું, કુરૂપ, તથા રોગોથી આ મ
દેહ સદા પરતંત્ર છે.

દેવગતિમાં પણ ચારલાખ યોનિ, ૨૬લાખ કુલ
છે, તેમાં પણ અદેખાઇ, વિષાદ, મત્સર ચ્યવનભય,
વિગેરેથી પીડાયલા મનવાળાને દુઃખનોજ પ્રસંગ છે. સુ
અભિમાન તો, આભાસ માત્ર છે. કહ્યું છે કે:—

देवेषु च्यवन वियोगदुःखितेषु
क्रोधेर्ष्या मदमदनाति तापितेषु
आर्या ! नस्त दिह विचार्य सं गिरन्तु
यत्सौख्यं किमपि निवेदनीयमस्ति ॥ ? ॥

દેવો, ચ્યવન, તથા વહાલાંના વિયોગથી દુઃખી છે. ક્રોધ, ઇર્ષ્યા, અહંકાર, કામદેવથી અતિ પીડાયલા છે, તેથી હે આર્ય !–(ઉત્તમ) પુરૂષો ! અહીં કંઇપણ સુખ વર્ણવવાયોગ્ય હોય; તે વિચારીને કહો; (વિગેરે સમજવું.)

તેથી, આ પ્રમાણે ચાર ગતિમાં પડેલા સંસારી જીવો જુદા જુદા રૂપે કર્મવિપાકને ભોગવે છે, તેજ સૂત્રકાર બતાવે છે. ' संति ' પ્રાણીઓ વિદ્યમાન છે. તેઓ ચક્ષુઇંદ્રિયથી વિકળ તે દ્રવ્યઅંધા છે, અને સારા–માઠા વિવેકથી રહિત ભાવઅંધ પણ છે. તેઓ નરકગતિ વિગેરેના દ્રવ્યઅંધકારમાં તથા મિથ્યાત્વ, અવિરતિ, પ્રમાદ, કષાય વિગેરેના કર્મવિપાકથી મળેલા ભાવઅંધકારમાં પણ રહેલા (શાસ્ત્રકારે) વર્ણવ્યા છે. ' किं च ' વળી, તેવી કુષ્ઠ (કોઢ) વિગેરેની અધમ અવસ્થામાં, અથવા એકેંદ્રિયની, અથવા અપર્યાપ્ત અવસ્થાને એકવાર અનુભવીને પાછું કર્મ ઉદય આવતાં તેમજ, અવસ્થાને વારંવાર અનુભવીને ઉંચ–નીચ તીવ્રમંદ્ર દુઃખ વિશેષના સ્પર્શોને જીવ અનુસરે છે. આ બધું તિર્થંકરે કહેલું છે. તે કહે છે. આ બધું તીર્થંકરે પ્રકર્ષથી અથવા પ્રથમથી કહેલું છે, માટે પ્રવેદિત છે. તથા હવેપછી, કહેવાનું પણ તેમનું કહેલું છે. ' संति ' જીવો વિદ્યમાન છે. એટલે, (વાસ ધાતુનો અર્થ શબ્દ, તથા કુત્સાના અર્થમાં છે. માટે,) જેઓ વાસ કરે છે, તે વાસ કા (બોલનારા)

આવા લબ્ધિ પામેલા બે ઇંદ્રિય વિગેરે જીવો પ
પ્રમાણે રસને અનુસારે જનારા તે કડવો-તીખો
વિગેરે રસને જાણનારા એટલે, મનવાળા સંજ્ઞી-
છે. (આ પ્રમાણે સંસારી-જીવોનો કર્મવિપાક
મહાભય જાણવો;) તેમજ, ઊદક-(પાણી) રૂપ-
જીવો છે. પર્યાપ્ત-અપર્યાપ્ત અવસ્થામા, તથા ઊદકમાં
તે પોરા, છેદનક, લોટ્ટણક વિગેરે ત્રસ જીવો છે, તથા
કાચબા વિગેરે પણ છે. તેમજ, સ્થળ ઉપર જ
અને કેટલાક જળને આશ્રયે રહેલા મહોરગ તથા
એમાંના કેટલાક, તે પાણીમાં પોતાનું જીવન
જાણવા; અને બીજાં પક્ષીઓ આકાશગામી છે. આ
બધાં પ્રાણીઓ (પોતાનાથી બીજાં નબળાં) પ્રાણીને
વિગેરે માટે, અથવા મત્સર વિગેરે માટે દુઃખ આ
તેથી શું સમજવું ? તે કહે છેઃ—(હે શિષ્ય !) તું
ધાર ! કે, આ ચૌદ રજ્જુપ્રમાણ-લોકમાં કર્મવિપાકના
જુદી જુદી ગતિમાં દુઃખ તથા કલેશનાં ફળરૂપ-મહાભય
(પણ તેમાં સુખ તો, કહેવામાત્ર છે.) શામાટે કર્મ
કથી મહાભય છે ? તે કહે છેઃ—

यहु दुक्खा हु जंत वो, सत्ता कामेसु माण
अयलेणा वहं गच्छंति सरीरेणं पभंगुरेण अट्ट
यहुदुक्खे इइ याले पकुव्वइ एएरोगा यहु न

रा परियावए नालं पास, अलं तवेएहिं एयं
मुणी ! महब्भयं नाइवाइज्ज कंचणं (सू० १९८)

(ગુરૂ કહે છે હે શિષ્યો !) કર્મના વિપાકથી આવેલાં
દુઃખો જે જીવોને છે, જેથી તે જાણીને તમારે તેમાં
પ્રમાદવાળા થવું, પ્ર૦ વારંવાર આવો ઉપદેશ કેમ કરો
? ઉ—કારણ કે અનાદિ ભવના અભ્યાસથી ન ગણાય,
ઉત્તર પરિણામ વાળા ઈન્દ્રિયમદન વિષયોમાં ગૃદ્ધ થયે-
પુરૂષો છે, તેથી પુનરૂક્તિ દોષ લાગતો નથી, હવે કામ
ભોગ) માં જે જીવો આસક્ત છે, તે શું મેળવે છે, તે
છે—બકલરહિત (નિઃસાર) તુષ (ડાંગરનાં ફોતરાં)
સરખી સમાન ઔદારિક શરીર જે પોતાની મેળે ભંગ
નાશ) ના સ્વભાવવાળું છે, તેના વડે સુખ મેળવવા કર્મનો
સંચય કરીને અનેકવાર વધ (મરણ ઘાત) ને મેળવે છે;
પ્ર—કયો માણસ આવા કટવા વિપાકવાળી સંસારી વાસ-
નામાં રતિ (આનંદ) માને ? તે કહે છે—

જે મોહના ઉદયથી આર્ત્ત થયેલ છે. અને કાર્ય અ-
કાર્યના વિવેકને ગણતો નથી, તે પ્રાણી જેના વડે બહુ દુઃખ
થાય તેવા કામ-વિષયોમાં ગૃદ્ધ થાય છે, અથવા પ્રાણીઓને
ક્લેશરૂપ કૃત્યને પોતે રાગદ્વેષથી આકુળ બનેલ બાળજીવ
કર્યા કરે છે, અને તેવાં પાપ કરવાથી તેના કર્મના ફળ
રૂપ વિપાકથી અનેકવાર પોતે વધ પામે છે, (ગુરૂ કહે છે)

ચિત્તે સાંભળજો આના સંબંધમાં નાગાર્જુનીયા કહે
(धुतोववायं पवेयंति) એટલે આઠ પ્રકારના કર્મને
પોતાને ધોવાનો ઉપાય તીર્થંકર વિગેરે કહે છે, તે
કયો છે ? તે કહે છે. 'इह' આ સંસારમાં (ખલુ વ
શોભા માટે છે) આત્માનો ભાવ તે આત્મતા (આત્મ
તે જીવનું અસ્તિત્વ છે, અથવા પોતાનાં કરેલા કર્મની
ણુતિ છે, તેના વડે આ જીવ સમૂહ છે, પણ અન્ય
માનવા પ્રમાણે પૃથ્વી વિગેરે ભૂતોના કાયાકારે પરિણમ
જીવો બન્યા નથી, અથવા પ્રજાપતિ (બ્રહ્મા) એ બન
નથી એટલે તેવા તેવા ઉંચ નીચ કુળમાં પોતાના
કર્મ સંચયથી મેળવેલા શુક્રશોણીત (વીર્ય લોહી મ
ઉદરમાં) એકત્ર થવાથી અનુક્રમે મનુષ્યની ઉત્પતિ છે,
આ પ્રમાણે ક્રમ છે—

सप्ताहं कललं विन्द्या, ततः सप्ताहमर्बुदम्
अर्बुदाज्जायते पेशी, पेशीतोऽपि घनं भवेत् ॥ १

તે વીર્ય લોહીનું સાત દિવસે કલલ થાય, પછી અ
થાય છે, પછી પેશી થાય, ત્યાર પછી ઘન થાય છે. તે
જ્યાંસુધી કલલ થાય ત્યાંસુધી અભિસંભૂત કહેવાય છે,
થતાં સુધી અભિસંજાત કહેવાય છે, ત્યાર પછી સાંગો
સ્તનઃ સુ શિર રોમ વિગેરે અનુક્રમે થતાં અભિનિર્વૃત્ત છે,
થી પ્રસૂત થતાં અભિસંવૃદ્ધ છે, અને ધર્મ શ્રવણની

ૠામાં આવતાં ધર્મકથા વિગેરે નિમિત્ત મેળવીને મેળવેલ
ાણ્ય પાપપણાથી અભિસંબુદ્ધ જાણવા, ત્યાર પછી સત્
ાસતનો વિવેક જાણનારા હોય તે અભિનિષ્ક્રાંત છે, ત્યાર
ાછી આચારાંગ સૂત્ર ભણેલા તથા તેનો અર્થ સમજીને
ચારિત્ર પાળનારા અનુક્રમે પ્રથમ શિક્ષક (શિષ્ય) ગીતાર્થ
ાછી ક્ષપક (તપસ્વી) પછી પરિહારવિશુદ્ધિ ચારિત્રવાળો
તથા એકલવિહારી જિન કલ્પિક સુધી ઉંચે ચડનારા મુનિઓ
મને છે. અને કોઈ અભિસંબુદ્ધ પુરૂષ દીક્ષા લેવા તૈયાર થયો
હોય તો તેને પોતાનાં સગાં જે કરે તે કહે છે.

तं परिक्कमं तं परिदेवमाणा मा चयाहि इय ते
वयंति !–छंदोवणीया अज्झोववन्ना अक्कंदकारी ज-
णगारुयंति, अतारिसे मुणि ( ) ओहंतरए जणगा
जेण विप्पजढा, सरणं तत्थ नो समेइ, कहं नु नाम
से तत्थ रमइ ?, एयं नाणं सया समणुवासिज्जासि
त्तिबेमि (सू० १८०) धुताध्ययनोद्देशकः ६–१ ॥

જે તત્ત્વ સ્વરૂપ જાણીને ગૃહવાસથી પરાઙ્મુખ બનીને
મહા પુરૂષોએ આચરેલા માર્ગે જવા (દીક્ષા લેવા) તૈયાર
થયો હોય તેને માતા પિતા પુત્ર કલત્ર વિગેરે મળતાં તે
સમાં તેને રોઇને કહે છે, કે અમને તું ન ત્યજ, એમ દયા
ઉપજાવતાં બોલે છે, તથા બીજું શું બોલે છે, તે કહે છે,

સંયત (સાધુ) હોય, અને સરાગ હોય, તે અનુવસુ છે, અથવા બુદ્ધ અથવા શ્રાવક પણ હોય છે.

તથા શ્રુતચારિત્રરૂપ-ધર્મ જાણીને પછી યથા યે: સ્વીકારીને પણ પછી કેટલાક જીવો પ્રબળ મોહના ઉ તેવી ભવિતવ્યતાના યોગે તેવા ઉત્તમ ધર્મને પાળવા શ વાન થતા નથી, તે કેવા છે? ઉત્તર—કુશીલા એટલે ખ શીલ (આચાર) વાળા છે, એટલે જેઓ ધર્મ પાળ અશક્ત છે, તેથીજ તેઓ કુશીલવાળા છે, એવા બનીને કરે છે? તે કહે છે:—

वत्थं पडिग्गहं कंबलं पायपुंछणं विउसि आणुपुव्वेण अणाहिया समाणे परीसहे दुराहिया कामे ममायमाणस्स इयाणिं वा मुहुत्तेण वा रिमाणाए भेदोएवं से अंतराएहिं कामेहिं आ कलिएहिं अवइण्णा चेए (सू० १८२)

કરોડો ભવે પણ દુઃખેથી મેળવાય, તેવો મનુષ્ય જ પામીને પૂર્વે કદીપણ ન મેળવેલ એવી સંસાર સમુદ્રથી ઉતરવા સમર્થ નાવ સમાન બોધિ (સમ્યક્ત્વ) મેળવ મોક્ષ વૃક્ષના બીજ સમાન સર્વ વિરતિ લક્ષણવાળું સ્વીકારીને પાછા કામદેવનો માર દુઃખેથી નિવારણ થાય તેવો હોવાથી, મન ઢીલું થવાથી, ઇંદ્રિયોનો સમૂહ લાલચુ થવાથી અનેક ભવના અભ્યાસથી મેળવેલી વિષયની મધુરતાથી અ

નીય કર્મના ઉદયથી. અશુભ વેદનીયનો ભાવ ઉત્કૃષ્ટ થવાથી, અયશઃકીર્તિ ઉત્કૃષ્ટપણે થવાથી, આયતિ (ભવિષ્યનું હિત) ને તરછોડીને કાર્ય અકાર્યને વિચાર્યા વિના દુઃખનો સાગર સ્વીકારીને વર્તમાન સુખને દેખનારા ...ના કુવમાં વર્તતો આચાર નીચે નાંખીને (ઉત્તમ રત્નરૂપ) ...તેને ત્યજે છે!!! અને તેનો ત્યાગ ધર્મોપકરણ ત્યાગ... થાય છે, તે બતાવે છે. વસ્ત્ર એ શબ્દથી ઉપલક્ષિત...નાં) કલ્પ (વસ્ત્ર) લીધો છે, તથા પાત્રાં અને ...ની ઝોળી અથવા પાત્રાંનો નિયોગ તથા રજોહરણ એ ...પકરણોને બેદરકારીથી ત્યજીને કોઈ સાધુ ફરીથી દેશ...તિ (શ્રાવકનાં વ્રત) સ્વીકારે છે, કોઈ તો ફક્ત સમ્યક્...ત્વજ રાખે છે, કોઈ તો તેનાથી પણ ભ્રષ્ટ થઈ જાય છે, ...ટકી જાય છે.)

પ્ર० આવું દુર્લભ ચારિત્ર પામીને પાછું કેમ તજે છે!

ઉ—પરીષહો દુઃખે કરીને સહન થાય છે, તેથી કર્મો...ને અથવા આગમા પરિષહો આવતાં સહન ન કરી શકવાથી ...ખડથી અત્યંત મોહના પરવશપણાથી દુર્ગતિને આમંત્ર...ને મોક્ષમાર્ગ (ઉત્તમ ચારિત્ર) ને ત્યજે છે!!! તે ...કાનો ભોગો ભોગવવા માટે ત્યજે છે, છતાં પાપના ઉદ...થી શું થાય? તે કહે છે—

વિરૂપ કામોને પોતાને વહાલા માની ર
ભોગના અધ્યવસાયવાળો બનવા છતાં, પોતાનાં
લાભકર્મના ઉદયથી તેજ ક્ષણે પ્રવ્રજ્યા મુકયા પછી
ભોગો પ્રાપ્ત થયાપછી, અંતર્મુહુર્તમાં, અથવા કંડરી
કની માફક ચારિત્ર મુકયા પછી એક રાત દિ
અપરિમાણ (વધારે ખાવાને) લીધે શરીર ભેદાય
પ્રમાણે દુરાચારના અધ્યવસાયથી, અથવા કુકર્મ
શીઘ્ર મરણ પામતાને પોતાના આત્મા સાથે
પાળવારૂપ ધર્મ દેહનો ભેદ થતાં તેવું શરીર અને પ
ણું અનંતાકાળે પણ મળતું નથી. (અર્થાત્ નિ
અનંતકાળ ભ્રમણ કરે છે.) એજ વિષયનો ઉપ
કરવા કહે છે. 'एवं' એ પ્રમાણે ભોગનો અભિલાષી
રાગવાળા કામ ભોગો જેમાં અનેક પ્રકારનાં વિઘ્નો
છે, તેને ચાહે છે, તે ભોગો (ન કેવળ તે અકેવળ તે
થાય તે.) અકેવળીક, (દંદ-જોડકાંવાળો) છે. જે
અતિપક્ષ પણ છે, અથવા અસંપૂર્ણ ભોગો છે. જેને
નવા પાત્ર સંસારમાં પડે છે, અથવા (કામભોગને બી
બદલે ત્રીજીનો અર્થ લઈએ; તો,) તે કામભોગોવડે ભો
અભિલાષીઓ અતૃપ્ત બનીનેજ (વધારે ભોગસુખ લેવાંજ
શરીરનો નાશ કરે છે. જ્યારે, તે રાંકા આમ મરણ
છે ત્યારે, બીજા ઉત્તમ સાધુઓ જેમનો મોક્ષસમીપ

ાવા ક્યાંય પણ, કોઇપણ રીતે કોઇપણ વખત ચરણનો પરિણામ આવતાં લઘુકર્મનાં કારણથી દરેકક્ષણે ચડતાભાવવાળા બને છે, તે બતાવે છે.

अहेगे धम्ममायाय आयाणप्पभिसु पणिहिए चरे, अप्पलीयमाणे दढे सव्वं गिद्धिं परिन्नाय, एस पणए महामुणी, अइअच्च सव्वओ संगं न महं अत्थित्ति इय एगो अहं, अस्सिं जयमाणे इत्थ विरए अणगारे सव्वओ मुंडे रीयंते, जे अचेले परिवुसिए संचिक्खइ ओमोयरियाए. से आकुट्ठे वा हए वा लुंचिए वा पलियं पकत्थ अदुवा पकत्थ अतहेहिं सद्द फासेहिं इय संखाए एगयरे अन्नयरे अभिन्नाय तितिक्खमाणे परिव्वए जेय हिरी जे य अहिरी माणा (सू० १८३)

ઉપર બતાવેલા ચડતાપરિણામવાળા સાધુએ ચારિત્ર લીધાપછી વિશુદ્ધ પરિણામથી તેમનો મોક્ષ જલદી થવાનો હોવાથી શ્રુતચારિત્રરૂપ-ધર્મ પામીને વસ્ત્ર-પાત્ર વિગેરે ધર્મોપકરણ સ્વીકારીને ધર્મકરણમાં સમાધિવાળા બની પરિષહ સહન કરીને સર્વજ્ઞ-પ્રભુએ કહેલા ધર્મને પાળે છે, અને પૂર્વે બતાવેલાં પ્રમાદનાં સૂત્રો અપ્રમાદના અભિપ્રાય પ્રમાણે કહેવાં. (અર્થાત્ તે દરેકપ્રકારે ચારિત્ર નિર્મળ પાળી

જ્ઞાન જાણીને સમ્યક્ત્વમાં દૃઢ થઈ અશુભકર્મને ફેરી નાંખે છે.) કહ્યું છે કેઃ—

यत्र प्रमादेन तिरोऽप्रमादः, स्याद्वाऽपि विपर्ययेणारि पठंति तत्र, सूत्राण्यधीकारवशाद् धिज्ञाः ॥

જ્યાં પ્રમાદવડે સૂત્ર કહેવાયાં હોય; ત્યાં વિશેષિ માદ હોવાથી અપ્રમાદના વર્ણનનાં સૂત્રો અધિકારના વિધિને જાણનારા વિપર્યયવડે ભણે છે (કહે છે.) અપ્રમાદનાં કહી તે યત્નવડે પાછાં પ્રમાદનાં (સૂત્રો) કહે છે. ને ઉત્તમ સાધુઓ વળી, કેવા થઈને ધર્મ આચરે છે! કહે છેઃ—કામભોગોમાં અથવા માતાપિતા વિગેરે લોક સ્નેહ ન કરનારા, અને ધર્મચારિત્રમાં એટલે, તપસંયમ વિ રેમાં દૃઢતા રાખનારા ધર્મ આચરે છે. વળી, બધા પ્ર કની ભોગાકાંક્ષાને જ્ઞ–પરિજ્ઞાવડે દુઃખરૂપ જાણીને પ્રત્યાખ્યાન પરિજ્ઞાવડે ત્યાગે છે, ને ભોગાકાંક્ષા ત્યાગવાથી જે ગુણ થાય; તે કહેછેઃ—'एष' એ કામ પિપાસાનો ત્યાગનારો પ્રકર્ષથી નમેલો 'मड़' પ્રભુમેલો સંયમમાં, અથવા કર્મ પીલવામાં (લીન થયલો) મહામુનિ બને છે, પણ તેવા ગુણથી રહિત હોય; તે મહામુનિ બનતો નથી. 'किंच' વળી, સર્વ પ્રકારે પુત્રકલત્રાદિનો સંબંધ, અથવા વિષયાભિલાષનો મોહ

ખેંચી કાઢવાથી લુંચિત કરેલો (દુઃખી થયા છતાં) પે પોતાના પૂર્વકર્મથીજ આ ઉદયમાં આવ્યું છે, એમ માની સમ્યક્ પ્રકારે સહન કરતો વિહાર કરે; તથા આવી ભાવ ભાવે,

"पावाणं च खलु भो कडाणं कम्माणं पुवि दुच्चिन्नाणं दुप्पडिकंताणं वेदयिता मुक्खो नत्थि अवेयइत्ता, तवसा वा झोसइत्ता"।

પોતે પૂર્વે દુષ્ટ રીતે જે કૃત્યો આચર્યાં હોય, અને દુષ્ટ કૃત્ય કર્યાપછી તેને આલોચના કે તપશ્ચર્યાથી ખેરવ્યાં ન હોય, તે દુષ્ટ પાપો કાંતો ભોગવતાં છુટે, અથવા તપશ્ચર્યા કરવાથી દૂર થાય છે.

પ્ર૦—વચનો વડે કેવી રીતે આક્રોશ કરે છે?

ઉ—' पलियं ' તિ તે સાધુએ પોતે ગૃહસ્થાવસ્થામાં વણકર વિગેરેનું નીચ કૃત્ય (ધંધો) કર્યો હોય તો તે વડે કરીને તેની નિંદા કરે છે, તે આ પ્રમાણે—કોલિક! કે સાધુ બનેલા! તું પણ મારી સામે બોલે છે! અથવા જકાર ચકાર વિગેરે શબ્દોથી બીજી રીતે બોલીને નિંદે છે! તે હવે બતાવે છે— " अतथ्यैः " તદન જુઠાં કલંકના શબ્દો વડે તિરસ્કાર કરે જેમકે " તું ચોર છે! તું પરદાર લં છે, આવાં અસત્ય આળો જે સાધુને કરવા યોગ્ય નથી તે કાનમાં સ્પર્શ થતાં (સાધુને કોપ ચડે) તથા કલંક

પુરૂષ મને આક્રોશ કરે છે, બાંધે છે તેપે છે (,) થી છે, સંતાપે છે, પણ મને સારીરીતે સહન કરવાથી એકાંતે સકામ નિર્જરા થાય છે, કેવલી ભગવાન્ તેજ પાંચ સ્થાનકે આવેલા પરીસહ ઉપસર્ગ સહન કરે તેઓ જાણે છે કે કેવલી જ્યારે આવાં દુઃખ સહન કરે છે, ત્યારે ચણુ છદ્મસ્થ સાધુઓ નિર્ગ્રંથો આવેલા પરીસહ ઉપસર્ગોને તેમના દષ્ટાંતથી સારી રીતે સહન કરશે અને આત્મામાં શાંતિ રાખશે આ ઉપરથી સાધુએ સાર એ લેવો કે કોઈ ગ· થયેલો બીજાને મારે તો તેના ઉપર દયા આવે છે. તે પ્રમાણે સાધુને દુઃખ દેનાર ઉપર સાધુએ દયા લાવવી જોઈએ, આ પ્રમાણે જે પરીસહો આવે તે અનુકૂલ પ્રતિકૂલ એમ બે ભેદે છે. તે બન્નેમાં રાગદ્વેષ કર્યા વિના શાંતિ રાખીને વિચરે, અથવા બીજી રીતે પરીસહ બે પ્રકારના બતાવે છે જે સત્કાર અને પુરસ્કાર સાધુને આનંદકારી છે અને પ્રતિકૂલ મનને અનિષ્ટ છે, અથવા લજ્જારૂપ યાચના કરવી અને અચેલ વિગેરે છે,અને લજ્જા વિનાના ઠંડ તાપ વિગેરે છે, એ બન્નેવે બન્ને પ્રકારના પરીસહોને સમ્યક્ પ્રકારે સહન કરતો વિચરે, વળી

भिक्खा लद्धे सिणुसिणं फासे णसियदंसमणी एग
मो पाणिणा सुणा जे लोगंसि अणागमणधम्मिणो

ाणाए मामगं धम्मं एस उत्तरवाए इह माणवाणं
याहिए, इत्थोवरए तं झोसमाणे आयाणिज्जं
रिन्नाय परियाएण विगिंचइ, इह मेगेसिं एग च-
िया होइ तत्थियरा इयरेहिं कुलेहिं सुद्धेसणाए
व्वेसणाए से मेहावी परिव्वए सुब्भि अदुवा दु-
ब्भि अदुवा तत्थ भेरवा पाणा पाणे किलेसंति ते
ासे पुट्ठो धीरो अहियासिज्जासि त्तिबेमि (सू० १८४)
ूताध्ययने द्वितीयोद्देशकः ॥ ६—२ ॥

બધા પરિસહોની યતિ વેદનાને સહન કરી દુઃખને અનુભવતો છતાં ચિત્તમાં શાંતિ રાખે. પ્રશ્ન. કેવો બનીને? ઉ૦ સમ્યક્પ્રકારે દર્શન પામેલો તે સમિત દર્શનવાળો અર્થાત્ સમ્યગ્દ્રષ્ટી બને. તે પરિસહોને સહન કરનાર સાધુઓ કેવા હોય તે કહે છે, તે નિષ્કિંચન નિર્ગ્રંથ (ભાવગ્રં) જીનેશ્વરે બતાવેલા છે. આ મનુષ્ય લોકમાં આગમન ધર્મરહિત છે. અર્થાત્ ઘર છોડીને દીક્ષા લીધા પછી પાછા ઘેર જવાની ઇચ્છા કરતા નથી, પણ પોતાની દીક્ષામાં લીધેલી પ્રતિજ્ઞા પૂરીવાળી પંચ મહાવ્રતનો ભાર વહન કરે છે, વળી જેનાવડે આજ્ઞા કરાય તે જીનેશ્વરનું વચન તેજ મારો ધર્મ છે. તેથી તેને બરોબર પાળે, અથવા ધર્મનું અનુષ્ઠાન પૂરેપુરૂં કરે, અને વિચારે કે ધર્મ તેજ મારે સાર છે, બાકી બધું પાર્

(અસાર) છે, એથી હું તીર્થંકરના ઉપદેશ વડે વિ
નુસારે બરોબર ક્રિયા કરૂં. પ્ર–ધર્મ કેવીરીતે આજ્ઞાથી .
તે કહે છે, 'एषः' આ બતાવેલો ઉત્તર (ઉત્કૃષ્ટ)
અહિં મનુષ્યોને કહેલો છે. 'किंच' વળી આ કર્મ
કરવાના ઉપાયરૂપ સંયમમાં સમીપ (અંદર) રત (હી
થઈને આઠ પ્રકારના કર્મને ઝોષતો (દૂર કરતો)
પાળે વળી બીજું શું કરે ? તે કહે છે.

જેનાવડે ગ્રહણ કરાય તે આદાનીય (કર્મ) છે,
જાણીને મૂળ ઉત્તર પ્રકૃતિનું વિવેચન કરે, અર્થાત્ સાધુ
નિર્મળ પાળીને ક્ષય કરે. અહીં સંપૂર્ણ કર્મ દૂર કરવા
અસમર્થ જે બાહ્યતપ છે, તેને આશ્રયી કહે છે, આ
સિદ્ધાંતમાં કેટલાક શિથીલ (ઓછાં) કર્મવાળાને એક
એટલે એકલ વિહારની પ્રતિમા અંગીકાર કરેલી હોય
તેમાં જુદી જુદી જાતીના અભિગ્રહો તપ તથા ચારિ
સંબંધી ધારણ કરેલા હોય છે. તેથી આભૃતિકાને આશ્ર
કહે છે, તે એકાકી વિહારમાં બીજા સામાન્ય સાધુથી વિશે
પ્રકારે અંતપ્રાંત કુલોમાં દશ પ્રકારની એષણા દોષરહિ
આહાર વિગેરેની શુદ્ધ એષણાવડે તથા સર્વ એષણા તે આ
એષણા. આહાર વિગેરે સંબંધી ઉદ્‌ગમ ઉત્પાદ તથા
એષણા સંબંધી પરિશુદ્ધ વિધિએ સંયમમાં વર્તે છે,
પણામાં એક દેશપણાને કહે છે, તે મર્યાદામાં રહેલો

परिक्कमंतं मुञ्जो अचेलं तणफासा फुसंति फासा फुसंति तेउफासा फुसंति दंसमसग फुसंति एगयरे अन्नयरे विरूवरूवे फासे अ सेइ अचेले लाघवं आगममाणे, तवे से अ मन्नागए भवइ, जहेयं भगवया पवेइयं तमेव अ समिच्चा सव्वओ सव्वत्ताए संमत्तमेव समभि णिज्जा, एवं तेसिं महावीराणं चिररायं पु वासाणि रीयमाणाणं दवियाणं पास आहियां (सू० १८९)

આ ઉપર બતાવેલું અથવા હવેપછી, કહેવાતું (ગ્રહણ કરાય તે આદાન.) તે કર્મનું ઉપાદાન છે, અને કર્મ ઉપાદાન થવાનું કારણ સાધુને જોઇતાં ધર્મઉપ થી અધિક પ્રમાણમાં હવેપછી કહેવાતાં વસ્ત્ર વિગેરે વધારાનાં વસ્ત્ર વિગેરેને મુનિએ ત્યાગ કરીદેવાં.

પ્રઃ—તે મુનિ કેવો હોય છે ?

ઉઃ—તે સદાએ સારીરીતે વર્ણવેલા ધર્મવાળો એટલે, તેને સંસાર-ભ્રમણનો ડર હોવાથી પોતાને અર્પ કરેલાં મહાવ્રતનો ભારવાહી છે, તથા વિધૂત (ધુણ એટલે, સારીરીતે જેણે કલ્પ-(સાધુનો આચાર) આત્મા ફરસ્યો છે, તેવો મુનિ આદાન-(કર્મને) ખેરવશે.

પ્રઃ—તે વસ્ત્ર વિગેરે આદાન કેવાં હોય; કે તે
કરવાંપડે ?

ઉઃ—(અલ્પ-અર્થમાં નકાર છે. જેમકે—આ સાધુ
જ્ઞાન છે. એટલે, અલ્પજ્ઞાનવાળો છે, તે પ્રમાણે અર્થ
તાં) સાધુ અચેલ એટલે, અલ્પ વસ્ત્ર રાખનારો સંય-
માં રહેલો છે, તેવા સાધુ (ભિક્ષુ) ને આવું વિચારવું ન
રવે કે, મારૂં વસ્ત્ર જીર્ણ થઇગયું છે. હું અચેલક થઈશ.
ને શરીરનું રક્ષક વસ્ત્ર નથી; તેથી, ટાઢ વિગેરેથી મારૂં
રક્ષણ કેમ થશે ? તેથી, હું વિના વસ્ત્રનો થયો છું. તેથી,
કોઈ શ્રાવકને ત્યાં જઇ વસ્ત્ર યાચીલાવું; અથવા તે જીર્ણ-
વસ્ત્રને સાંધવાને સોય-દોરો યાચીશ; અથવા જ્યારે સોય-
દોરો મળશેઃ ત્યારે, જીર્ણવસ્ત્રનાં કાણાંને સાંધીશઃ ફ ટેલાંને
સીવીશઃ અથવા ટુકાં વસ્ત્રને જોડી મોટું બનાવીશ; અથવા,
લાંબાનો ટુકડો કાપી સરખું અથવા, નાનું બનાવીશ.

એમ યોગ્ય બનાવીને હું પહેરીશ; તથા. શરીર ઢાંકીશ.
વિગેરે, આર્ત્તધ્યાનથી વ્યાકુળ થયેલી અંતઃકરણની વૃત્તિ ધર્મમાં
એકચિત્ત રાખનાર આત્માર્થી સાધુને વસ્ત્ર જીર્ણ થવા છતાં,
અથવા હોય નહીં; તોપણ, ભવિષ્ય સંબંધી (ચિંતા) ન થાય.

અથવા આ સૂત્ર જિનકલ્પીઓને આશ્રયી કહેલું છે.
જેમ જાણવા કરતી કારણકે, તે મુનિઓ અચેલ (વસ્ત્રરહિત)
હોય છે, તથા તેમના હાથમાંથી તેમની તપશ્ચર્યાની લબ્ધિને

લીધે પાણીનું બિંદુ પણ ન ગળતું હોવાથી તેઓ પાણિ પાત્ર કહેવાય છે.

પાણિ એટલે, હાથ. અને હાથમાંજ ભોજન લઈને કે છે. તેમને પાત્રાં વિગેરેનો સાત પ્રકારનો નિયોગ હોતે નથી; (કારણકે, તેવો તેમનો અભિગ્રહ છે.) તથા, કલ્પ વસ્ત્ર પણ ત્યાગેલ છે. ફક્ત, તેમને રજોહરણ, તથા મુખ વસ્ત્રિકા (ઓઘો, અને મુહુપત્તિ) માત્ર હોય છે તેવા અચેલ જિન-કલ્પીમુનિને ઉપર કહેલ આર્ત્તધ્યાન વસ્ત્ર ફાટવા-સાંધવા વિગેરે સંબંધી ન હોય. (કારણકે, ધર્મી વસ્ત્ર તેના અભાવથી ધર્મ-ફાટવું વિગેરેનો અભાવ છે જ્યારે, ધર્મી હોય; ત્યારે, ધર્મ શોધવો; એ ન્યાયનો ઉત્તમ માર્ગ છે.) તથા, જિન-કલ્પીમુનિને આવું પણ ન હોય કે હું બીજું નવું વસ્ત્ર યાચીશ; એ બધું પૂર્વગાફક જાણવું.

વળી, જેને જિન-કલ્પી જેવી લબ્ધિ ન હોય; તેવે સ્થવિર કલ્પી-સાધુ હાથમાંથી પાણી વિગેરેનું બિંદુ નીચે પડે છે તેથી, તેઓ પાત્રના નિયોગયુક્ત હોય છે, અને વસ્ત્રનાં કલ્પ પ્રમાણે ત્રણમાંથી કોઇપણ એક વસ્ત્ર હોય; તેવો મુનિ પણ વસ્ત્ર વિગેરે જીર્ણ થવાથી કે, નાશ થવાથી નવું ન મળે; ત્યાં સુધી આર્ત્તધ્યાન ન કરે; તથા, જે અભિગ્રહિકર્મી (નિસ્પૃહી) હોય; તેવાને સોય-દોરો ફાટેલાને સાંધવા માટે પણ શોધવાનું ન હોય, (જેને ઉપરોક્ત

સમ્યકત્વ એટલે પ્રશસ્ત અથવા શોભન ,
એક સંગતવાળું (જેનાથી એકાંત હિત થાય તેવું) ૯
તે સમ્યકત્વ છે. કહ્યું છે કેઃ—

" प्रशस्तः शोभनश्चैव, एकः सङ्गत एव च । इ
तैरुप सृष्टस्तु, भावः सम्यक्त्वमुच्यते " ॥ १ ॥

પ્રશસ્ત શોભન એક સંગતવાળો જે ભાવ થાય
સમ્યકત્વ છે (ભાવાર્થ ઉપર આવેલ છે)

આવું સમ્યકત્વજ અથવા સમત્વજ સારી રીતે સમ
વિચારે, કે પોતે અચેલ હોય અને બીજો એક વસ્ત્ર વિ
રાખનારો હોય, તેને પોતે નિંદે નહિં. કહ્યું છે કેઃ-

"जोऽवि दुवत्थ तिवत्थो एगेण अचेलगो व संथरा
ण हु ते हीलंति परं सव्वेऽवि य ते जिणाणाए" ॥

જે બે વસ્ત્ર ધારણ કરે, ત્રણ વસ્ત્ર ધારણ કરે, અથ
એક વસ્ત્ર રાખે, અથવા અચેલક ફરે, પણ તે બધા જી
શ્વરની આજ્ઞામાં વર્તે છે, તેથી એક બીજાને નિંદે નહીં.

"जे खलु विसरसकप्पा संघयणधियादिकारणं प
णाऽवमन्नइ ण य हीणं अप्पाणं मन्नई तेहिं ॥ २ ॥

જેઓ જુદા જુદા કલ્પવાળા છે, તેઓ શરીર સંઘય
તથા ઓછી વધતી ધૈર્યતાને લીધે છે તેથી એક બીજાને
અપમાન ન કરે, તેમ ઓછાપણું ન માને, (એટલે પોતાન

સંસારશ્રેણી જે રાગદ્વેષરૂપ કષાયની સંતતિ છે,
ક્ષાંતિ વિગેરે ગુણો ધારીને વિશ્રેણી (નષ્ટ) કરીને
સમત્વ ભાવપણું જાણીને તે પ્રમાણે વર્તે જેમકે જિનક
કોઇ એક કલ્પ (વસ્ત્ર) ધારી કોઇ બે, અને કોઇ ત્રણ
ધારણ કરે છે, અથવા સ્થવિર કલ્પી મુનિ માસ ક્ષપણ કો
કોઇ પંદર દિવસના ઉપવાસ કરનારો હોય, તથા કે
વિકૃષ્ટ અને કોઇ અવિકૃષ્ટ તપ કરનારો હોય, અથવા કો
કૂર ગડુ જેવો રોજનો પણ ખાનારો હોય, તો તે બધાં
તીર્થંકરના વચન અનુસારે વર્તે છે, અને પરસ્પર નિં
કરનારા ન હોવાથી સમત્વદર્શી છે, કહ્યું છે કે—

जोवि दुवत्थ तिवत्थो, एगेण अचेलगोव संथरइ;
नहुतेहिलंति, परंसव्वेवि हुते जिणाणाए; ॥ १ ॥

જે બે, ત્રણ, એક અથવા વસ્ત્ર રહિત નિભાવ કરે
તે બધા જિનેશ્વરની આજ્ઞામાં હોવાથી પરસ્પર નિં
કરતા નથી;

તથા જિનકલ્પિક, અથવા પ્રતિમા ધારણ કરેલ, કોઇ
મુનિ કદાચિત્ છમહિના સુધી પણ પોતાના કલ્પમાં ભિક્ષ
ન મેળવે, તેવો ઉત્કૃષ્ટ તપ કરવા છતાં પોતે રોજ ખાના
કૂર ગડુ જેવા મુનિને એમ ન કહે કે હે ભાત ખાવા મા
દીક્ષા લેનારા મુંડ! તેં ખાવા માટેજ માત્ર દીક્ષા લીધી છે!
(એવું કહીને અપમાન ન કરે)

તેથી આ પ્રમાણે સમત્વ દ્દષ્ટિની પ્રજ્ઞાવડે સંસાર ભ્રમણ રૂપ કષાયને દૂર કરી સમતા ધારણ કરીને તે મુનિ સંસાર સાગર તરેલો છે તેજ સર્વ સંગથી મુક્ત છે, તેજ સર્વ સાવદ્ય અનુષ્ઠાનથી છુટેલ જિનેશ્વરે વર્ણવ્યો છે, પણ બીજો નહિં. એવું સુધર્માસ્વામી કહે છે.

પ્ર૦–હવે તે પ્રમાણે જે સંસાર શ્રેણીને ત્યાગી સંસાર સાગર તરેલો મુક્ત વર્ણવ્યો તેવા ઉત્તમ સાધુને અરતિ પરાભવ કરે કે નહિ. ?

ઉ–કર્મના અચિંત્ય (વિચિત્ર) સામર્થ્યથી પરિભવે પણ ખરી ! તેજ કહે છે–

विरयं भिक्खुं रीयंतं चिरराओ सियं अरइ तत्थ किं विधारए?, संघेमाणे समुट्ठिए, जहासे दीवे असंदीण एवं से धम्मे आरियपदे सिए, ते अणवकंखमाणा पाणे अणइवाए माणा जइया मेहाविणो पंडिया, एवं तेसिं भगवओ अणुट्ठाणे जहा से दिया पोए एवंते सिस्सा दिया य राओ य अणुपुव्वेण वाइय त्तिबेमि (सू० १८७) धूनाध्ययने तृतीयोदेशकः ॥ ६–३ ॥

અસંયમથી બચેલ ભિક્ષાથી નિર્વાહ કરનાર તથા અપ્રશસ્ત સ્થાન રૂપ અસંયમથી નીકળી ગુણોને ઉત્કૃષ્ટપણે પ્રાપ્ત કરવાથી ઉપર ઉપરના પ્રશસ્ત ગુણ સ્થાન રૂપ સંય-

તે પ્રકાશ સ્થાયી અને ઉપકારક હોવાથી લોકો આશ્ર
છે. પણ તેવા ગુણથી રહિત વિજળીનો પ્રકાશ નાશ
અથવા દુઃખદાયી છે. તેવીજ રીતે કુસાધુ અસ્થિર સ્વ
વાળો લોકોને ધર્મથી ભ્રષ્ટ બનાવે છે.) અથવા ઘણાં
એકઠાં કરી સળગાવ્યાથી ઇચ્છિત રસોઈ વિગેરે બનાવ
ઉપયોગી હોવાથી અસંદીન છે. અને ઘાસના ભડકા
અગ્નિનો પ્રકાશ સંદીન છે. (તેજ પ્રમાણે સુસાધુ અને
ધુના દૃષ્ટાંત સમજવાં) જેમ આ સ્થપુટ વિગેરેના બતાવ
હેય ઉપાદેયને છોડવું, ગ્રહણ કરવું, એવા વિવેકને વાંચ્છ
ભવ્ય જીવોને ખુલ્લું બતાવવાથી તે ઉત્તમ સાધુ ઉપયે
છે તે પ્રમાણે કોઇ સમુદ્રના અંદર રહેલા પ્રાણીઓને વિશ્રાં
આપનાર છે. તેજ પ્રમાણે જ્ઞાન મેળવવા ઉદ્યત થયેલો પ
સહ ઉપસર્ગમાં હીનતા ન લાવવાથી અ સંદીન છે. તે
વિદેપ પ્રકારે ઉત્તમ બોધ આપવાના કારણે બીજા જીવે
પણ ઉપકાર માટે થાય છે.

બીજા આચાર્યો ભાવદીપ અથવા ભાવદીપને બી
રીતે વર્ણવે છે, તે આ પ્રમાણે ભાવદીપ તે સુરક્ષિત
અને તે પાછું જવાનું બતાવવાથી ઔપશમિક અને ક્ષાયો
શમિક સંદીન ભાવદીપ છે, અને ક્ષાયિક સમ્યક્ત્વને મેળવી
સંસાર ભ્રમણની હદ આવી જવાથી પ્રાણીઓને ધૈર્ય આ
છે (કે હવે આ દુઃખ અમુક કાળ સુધીનુંજ છે)

પણ સંદીન ભાવ દીપ તો શ્રુતજ્ઞાન છે, અને અસંદીન કેવળજ્ઞાન છે, તેને મેળવીને પ્રાણીઓ અવશ્યે ધૈર્ય રે છે, અથવા ધર્મને સારી રીતે ધારણ કરી ચારિત્ર તો છતો અરતિના વશમાં તે સાધુ જતો નથી એવું ન કરતાં કોઈ વાદી પૂછે કે-

કેવો આ ધર્મ છે કે જેના સેવનને માટે આ સાધુ યો છે ? તેનો ઉત્તર જૈનાચાર્ય આપે છે.

જેમ આ અસંદીન દ્વીપ પાણીથી ન ભીંજાયલો રેલાં વહાણના માણસો તથા બીજા ઘણા જીવોને શરણ પવાથી વિશ્રાંતિ આપવા યોગ્ય છે, તેમ આ જિનેશ્વરે હેલો ધર્મ કષ તાપ છેદ નિર્ઘટિત એમ ચાર પ્રકારે પરીક્ષા રતાં અસંદીન દ્વીપ સમાન આશ્રય આપનાર છે, (સોનાની રીક્ષા કષ લેવાથી સારો કષ આપે, તાપમાં નાંખવાથી તું ન પડે, પણ વિશેષ ચળકાટ આપે, છીણીથી કપાતાં અંદરથી પણ ઉત્તમ કાંતિ બતાવે, તથા પડવાથી ભાગી જતાં ચીકણાશથી હથોડીના ઘા પડતા છતાં વિશાળ થતું ાડે. તેમ જૈન ધર્મી જીવને કોઈ તિરસ્કાર કરે, સંતાપે, હાથ પગ છેદે. પાણીમાં ઘાલીને પીલે, અથવા અણુપટતો અતિશય માર મારે, પ્રાણ લે, તોપણ ઉત્તમ સાધુ પોતાના આત્મધર્મથી વિમુખ થતો નથી.)

અથવા કુતર્કવડે પોતે ગભરાતો નથી, પણ યોગ્ય

ઉત્તર આપવાથી પ્રાણીઓને રક્ષણ માટે આશ્વાસ ભૂ

પ્ર૦–તે ધર્મ આર્ય પુરૂષોએ કહેલો હોવાથી તે પ્ર વર્તનારા શું બરોબર અનુષ્ઠાન કરનારા છે ? ઉ–હા, કહીએ છીએ,

પ્ર૦-જો તે હોય તો તે કેવા છે ? ઉ. તે સ નિર્મળ ભાવ ચાલુ રાખવા સંયમમાં અરતિના પ્રક્ષેપક (કરનાર) છે. મોક્ષની સમિપમાં રહી લે.ગની ઇચ્છા છો ધર્મમાં સારી રીતે ઉદ્યમ કરે છે.

આ પ્રમાણે બધે સમજવું. કે તેઓ પ્રાણીઓને હ નથી. તેમ બીજાં મહાવ્રત પાળનારા જાણવા. તથા અનુષ્ઠાન કરવાથી સર્વે લોકોના દયિત (રક્ષક) છે. મેધાવી એટલે સાધુની મર્યાદામાં રહેલા છે, પાપના કારણે છોડવાથી સમ્યગ્ રીતે પદાર્થને જાણનારા પંડિત સાધુએ ધર્મ ચારિત્ર પાળવા માટે ઉઠેલા છે.

પણ જેઓ તેવું નિર્મળ જ્ઞાન ધરાવતા નથી, તેઓ સમ્યગ્ વિવેકના અભાવથી હજુ સુધી પણ તેઓ તેવું ચારિત્ર પાળવા તૈયાર નથી, તેવા જ્ઞાન રહિત સાધુઓને પૂર્વે બતાવેલા નિર્મળ બોધવાળા આચાર્ય વિગેરેએ સુબોધ આપીને જ્યાંસુધી તેઓ જ્ઞાને કરીને વિવેકવાળા થાય, સુધી પાળવા જોઇએ, તે બતાવે છે. ઉપર બતાવેલી વિધિ થોડું જ્ઞાન મેળવેલા અસ્થિર મતિ વાળાને ભગવાન મહા

ના ધર્મમાં સારી રીતે તેઓ ન જોડાયા હોય; તો, સુઓ-
ા ઉપદેશવડે તેમનું પાલન કરીને સ્થિરમતિવાળા બનાવવા.
ી દૃષ્ટાંત કહે છેઃ—

જેમકેઃ—દ્વિજ તે પક્ષી છે, તેનું પોત (બચ્ચું) તે
જપોત છે, તે બચ્ચાંને તેની મા ગર્ભના પ્રસવથી લઈને
ું મુકે; ત્યારપછી, અનેક અવસ્થાઓ આવે; તે બધામાં
ાંસુધી તે બચ્ચું પુરૂં ઉડવાયોગ્ય મજબુત પાંખોવાળું
ય; ત્યાંસુધી પાળે છે. તેજ પ્રમાણે આચાર્ય પણ નવા
ને દીક્ષા આપીને તેજ દિવસથી સાધુની દશ પ્રકારની
સામાચારીનો ઉપદેશ, તથા અધ્યાપન (ભણાવવાવડે) જ્યાં-
ુધી તે ગીતાર્થ થાય; ત્યાંસુધી પાળે; પણ જે ચેલો આચા-
ર્યના ઉપદેશને ઉલ્લંઘીને પોતાની ઇચ્છા પ્રમાણે સ્વતંત્ર
વિચરી કંઈપણ ક્રિયા કરે; તો, તે (લાભ મેળવવાને બદલે)
ચન નગરના રાજકુમારની માફક દુઃખ પામે તે બતાવે છે.

ઉચ્ચન નામનું નગર છે તેમાં જીતશત્રુ નામનો
ાજા છે તેને બે પુત્રો છે. મોટા પુત્રે ધર્મઘોષ આચાર્ય
પાસે સંસારની અસારતા સમજીને દીક્ષા લીધી. અનુક્રમે
આચારાંગ વિગેરે સૂત્રો ભણીને તેનો પરમાર્થ સમજીને
જીનકલ્પને સ્વીકારવાની ઇચ્છાથી બીજી સત્વભાવનાને ભાવે
છે, તે ભાવના પાંચ પ્રકારની છે. (૧) ઉપાશ્રયમાં (૨)
તેની બહાર (૩) ચોક (૪) શુન્યઘરમાં, તથા પાંચમી
ભાવના મસાણમાં છે, તે પાંચમી ભાવનાને ભાવે. કોઈ

તે સમયે મોટાભાઈના પ્રેમથી નાનો ભાઇ એંચાઈ આચાર્ય પાસે આવીને બોલ્યો કેઃ—મારો મોટોભાઇ ક્યાં છે ? સાધુએ કહ્યુંઃ—તારે શું કામ છે ? તેણે કહ્યું મારે દીક્ષા લેવી છે. આચાર્યે કહ્યુંઃ—તું પ્રથમ દીક્ષા લે પછી તારો ભાઈ દેખીશ. તેણે દીક્ષા લીધી; અને પૂછ્યું મોટો ભાઇ ક્યાં છે ? આચાર્યે કહ્યુંઃ—દેખવાની શું જરૂર છે ? કારણકે, તે કોઇથી બોલતો નથી, અને તે જીનકલ્પ ધારણ કરવા ઇચ્છે છે.

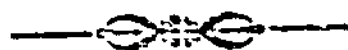
નાનાભાઈએ કહ્યું—તોપણ, હું તેને જોઈશ. ઘણો આગ્રહ કરવાથી મોટોભાઇ બતાવ્યો. તે ચૂપ બેઠેલો નાનાભાઇએ વાંદ્યો. પછી, મોટાભાઇ ઉપર ઘણો પ્રેમ હોવાથી આચાર્યે ના પાડી. ઉપાધ્યાયે રોક્યો; સાધુઓએ પકડીરાખ્યો; અને તે નાનાભાઇને બોલ્યાઃ—કે આ સ્મશાનમાં રહેવાનું તારે અમુક સમય સુધી શીખવાનું છે, કારણકે, તારા જેવાને એ કઠણ, અને વિચારમાં પડવાનું છે. આવું સમજાવ્યા છતાં પણ, તેણે કહ્યુંઃ— હું પણ, તેજ બાપથી જન્મ્યો છું. (મારામાં પણ તેટલીજ હીંમત છે.) એવું ઓઠું લઈને બેઠો તે પણ, તેમજ મસાણમાં મોટાભાઈ માફક બેઠો મોટાભાઇને દેવીએ વાંદ્યો, પણ નવા સાધુને ન વાંદ્યો, તેથી અસ્થિર મનિના કાનપણે તે દેવી ઉપર કોપાયમાન થયો.. દેવતાએ પણ તેના અવિધિના કૃત્યથી કોપાયમાન થઇને લાત મારીને તેની બે આંખોના ડોળા બહાર કાઢી નાંખ્યા.

તેથી ગોટોભાઈ હૃદયથીજ (પ્રેમથી) દેવતાને કહેવા
ચો, કે આ અજ્ઞાન છે, તેને શા માટે દુઃખ દીધું, તેની
ખો નવી બનાવ. દેવીએ કહ્યું, જીરના પ્રદેશોથી જુદા
ડેલા આ ડોળા જોડાય તેમ નથી. સાધુએ કહ્યું, નવા બનાવ.
તું વચન ઓલંઘાય તેવું નથી, એમ વિચારીને દેવીએ
ક્ષણે ચંડાળે મારેલા એલ (બકરા) ની આંખોના બે
ા લાવીને તેની આંખો નવી બનાવી.

આ પ્રમાણે ઉપદેશથી બહાર વર્તનારને દુઃખ થાય
, તેમ વિચારીને શિષ્યે હંમેશાં આચાર્યની આજ્ઞામાં વર્ત્તવું.

આચાર્યે પણ હંમેશાં પરોપકારની વૃત્તિ રાખીને
તાના શિષ્યો યથોક્ત વિધિએ પાળવા તેજ બતાવે છે.
જેમ પક્ષીના બચ્ચાંને માબાપ પાળે તેમ આચાર્યે પણ
તદિવસ શિષ્યોને પાળવા અનુક્રમે વાચના આપવી, શિખા-
ણ આપવી, બધા કાર્યમાં ધૈર્યતાવાળા કરવા કે જેથી તેઓ
ી પ્રમાણે વર્તીને સંસારથી પાર ઉતરવા સમર્થ થાય છે.
એવું સુધર્માસ્વામિ કહે છે.

ત્રીજો ઉદ્દેશો સમાપ્ત

ચોથો ઉદ્દેશો કહે છે.

ત્રીજો ઉદ્દેશો કહ્યા પછી ચોથો કહે છે. તેનો આ
પ્રમાણે સંબંધ છે. ગયા ઉદ્દેશામાં શરીર ઉપકરણનો મમત્વ

ત્યાગ બતાવ્યો અને તે ત્રણ ગૌરવને ધારણ કરનારને સં[illegible]
ન હોય, તેથી તે ગૌરવ ત્યાગવા આ ઉદ્દેશો કહે છે. એ
આ સંબંધથી આવેલા ઉદ્દેશાનું પહેલું સૂત્ર આ છે.

एवं ते सिस्सा दिया य राओ य अणुपुव्वेण वाइया तेहिं महावीरेहिं पन्नाणमन्तेहिं तेसिमंतिए पन्नाणमुवलब्भ हिचा उवसमं-फारुसियं समादियंति, वसित्ता बंभचेरंसि आणं तं नोत्ति, मन्नमाणा आघायं तु सुचा निसम्म, समणुन्ना जीविस्सामो एगे निक्खमंते असंभवंता विडज्झमाणा कामेहिं गिद्धा अज्झोववन्ना समाहिमाघाय मजोसयंता सत्थारमेव फरुसं वयंति (सू० १८८)

ઉપર બતાવેલ પક્ષીના બચ્ચાના વધવાના ક્રમપ્રમાણે શિષ્યો પોતાને હાથે દીક્ષા આપેલા અથવા વડી દીક્ષા આપેલા તથા ભણવા આવેલા સાધુઓને દીવસ અને રાત્રે ક્રમથી ભણાવેલા હોય.

તેમાં કાલિક સૂત્ર દિવસની પહેલી તથા છેલ્લી પોરસીમાં ભણાવાય છે પણ જે ઉત્કાલિક છે તે સંધ્યાસમયની કાળ વેળા છોડીને આખો દિવસ રાત ભણે ત્યારે ભણાય છે. તેનું અધ્યાપન આચારાંગ વિગેરે ક્રમથી કરાય છે, અને આચારાંગસૂત્ર ભણવાનું ત્રણ વરસના પર્યાયવાળાને મે

વિગેરે ક્રમથી ભણાવેલા ચારિત્ર લીધેલા સાધુઓ હોય છે. તેમને ઊપદેશ આપેલો છે કે, યુગ માત્ર દૃષ્ટિએ જવું. કાચબા માફક અંગને સંકોચીરાખવાં. આ પ્રમાણે શિખા- મણ આપેલા, અને ભણાવી તૈયાર કરેલા સાધુઓ હોય છે,

પ્રઃ—કોણે ભણાવેલા છે ?

ઉઃ—તે તીર્થંકર ગણધર-આચાર્ય વિગેરે મહા- વીર પુરૂષોએ ભણાવ્યા છે.

પ્રઃ—તે ભણાવનાર કેવા છે ?

ઉઃ—જ્ઞાનીઓ છે. કારણકે, તેમનો કહેલો ઉપદેશજ અસર કરે છે. (માટે, જ્ઞાનીનું વિશેષણ આપેલ છે,) અને તે શિષ્યો બંને પ્રકારે પ્રેક્ષા પૂર્વકારી છે. તેઓ આચાર્ય પાસે રહિને (પ્રકર્ષથી જણાય; તે પ્રજ્ઞાન.) શ્રુતજ્ઞાન ભણે છે. કારણકે, તે શ્રુતજ્ઞાનના પ્રતાપથીજ નવો નવો બોધ થાય છે, તેથી તે પણ શ્રુત બનીને પ્રબળમોહનાઉદયને લીધે આચા- ર્યના સદ્‌ઉપદેશને ઉલટ મદથી દૂર કરીને ઉપશમ છોડીને દ્વાણી થાય છે. તે ઉપશમ દ્રવ્ય, અને ભાવ એમ બે ભેદે છે. દ્રવ્યથી ઊપશમ તે, કતક નામની વનસ્પતિ (એક જાતનું બીજ આવે છે, તે) તેને ચુરીને જે ગ.રાન.ળ પાણીમાં નાંખેલ હોય; તો, પછી ગારો નીચે બેસતાં નિર્મળ થાય છે. ભાવઉપશમ તે, જ્ઞાન વિગેરેથી ત્રણ પ્રકારનું છે. (૧) જ્ઞાનવડે જે કોપ ન કરે; તે જ્ઞાનઉપશમ છે. તે આ

પ્રમાદે આક્ષેપણી વિગેરે કોઇપણ પ્રકારની ધર્મકથા
જીવ શાંતિ ધારણ કરે તે, જ્ઞાનોપશમ છે.

(૨) શુદ્ધ સમ્યગ્દર્શનથી તેવા ક્રોધીને શાંતિ
જેમકે—શ્રેણિક રાજાએ જે દેવના અશ્રદ્ધાવાળો હતો
ક્રોધ કરીને શાંત પમાડયો (પોતાના ૬૮ સમ્ય
તે દેવતા શ્રદ્ધાવાળો થયો;) અથવા આઠ દર્શનપ્રભાવ
કોઇ જીવ સંમતિ વિગેરેથી શાંત પામે છે, અને
ઉપશમ તો, ક્રોધ વિગેરેનો ઉપશમ છે, તેનામાં
થથી નમ્રતા હોય છે.

તેમાં કેટલાક ક્ષુદ્ર સાધુઓ જ્ઞાનસમુદ્રમાં અંદરનું
ને જાણવાથી સમુદ્રના ઉપરજ ડુબકી મારનારા હોય
તેઓ ઉપર કહેલ ઉપશમ છોડીને તે જ્ઞાનનો લેશ
આવતાં અહંકારી બનીને કઠોરતા ગ્રહણ કરે છે (
કારી બને છે,) તે બતાવે છે. પરસ્પર સૂત્ર તથા
ભણતાં; અથવા અર્થ વિચારતાં એક બીજાને કહે છે. "
તેં કહ્યું; તે અર્થ આ શબ્દનો નથી. તેથી, તું
નથી. વળી. બોલે છે કે—મારા જેવા શબ્દના અર્થ
નિર્ણય કરવામાં સમર્થ કોઇકજ હોય છે, પણ બધા નહી

"पृष्टा गुरवः स्वयमपि परीक्षितं निश्चितं पुनरिदम
धादिनि च महा मुख्ये च मादृगेवान्तरं गच्छेत् ॥

ગુરૂઓને પૂછેલ, અને પોતે પણ આ નિશ્ચય કરે

દાનું બચ્ચું જુવારનો દાણો સમજી લેવા જતાં; કાર ચવાથી ફેંકી દે છે. તેજ પ્રમાણે ક્ષુદ્ર સાધુ ગંભીર સ: પરમાર્થને ન સમજવાથી હાંસીના વાકય તરીકે માની લે ઇં વિગેરે. અથવા બીજી પ્રતિમા ' हेच्चा उवसमं अ पारसियं समाददंति " પાઠ છે, તેનો અર્થ આ છે કે—ઉ શમ છોડીને બહુ શ્રુત બનેલા કેટલાક (બધા નહી કઠોરતાને સ્વીકારે છે, તેથી, તેમને બોલાવથી, અથવા પૂછ જતાં કાં તો, ચુપ રહે છે. અથવા, હુંકાર શબ્દ બોલી માથું વિગેરે હલાવીને જવાબ આપે છે.

વળી, કેટલાક બ્રહ્મચર્ય જે સંયમ રૂપ છે તેમાં રહીને અથવા, આચારાંગસૂત્ર ભણીને તેનો અર્થ બ્રહ્મચર્ય છે, તેમ રહીને આચારાંગના વિષયને અનુસાર અનુષ્ઠાન કરવા છતાં પણ, તેનો તિરસ્કાર કરીને તીર્થંકરના ઉપદેશ રૂપ આજ્ઞાને કંઇક માને કંઇક ન માને; પરંતુ, સાતાગૌરવનાં બાહુલ્યપણાથી તીર્થંકરનાં વચનને બહુ માન આપતા નથી; પણ શરીરની બકુશપણાને અવલંબે છે. (શરીરની શોભા કરવામાં વીતરાગની આજ્ઞા ઉલ્લંઘે છે.)

અથવા, અપવાદને આલંબીને વર્તતાં ઉત્સર્ગ માર્ગનો ઉપદેશ આપતાં તેઓ એકાંત પકડે છે કે, " તે ઉત્સર્ગ માર્ગ જિનેશ્વરનો કહેલો નથી. "

હવે, સમજવા માટે અપવાદ બતાવે છે.

कुज्जा भिक्खू गिलाणस्स, अगिलाए समाहिए;

નિરોગી ભિક્ષુ (સાધુ) માંદા સાધુની સમાધિ માટે યોગ્ય રીતે વૈયાવચ્ચ કરે. જે કારણે (રોગે) સાધુ માંદો હોય; તે રોગ દૂર કરવા આધાકર્મી આહાર વિગેરે પણ લાવી આપે.

પ્રઃ—ઠીક તેમ હશે; પણ કુશીલ સાધુઓ જેઓ તીર્થંકરના વચનની આશાતના કરે તેમને દીર્ઘ સંસાર થાય છે, તેમને થવાનાં ભવિષ્યનાં દુઃખો કેમ બતાવ્યાં નથી.

ઉ—એજ અગે બતાવ્યું, કે જે શરીર શોભા વિગેરે માટે કુશીલતા સેવે છે, તેમને થવાના કડવા વિપાક વિગેરે સૂચવ્યા, તેવું હિત શિક્ષાનું વચન ગુરૂ પાસે સાંભળીને તે કુશીલીયા સાધુઓ તે ગુરૂનેજ કડવાં વચન સંભળાવે છે.

પ્રઃ—ત્યારે કુશીલીઆ સાધુ શા માટે ગુરૂ પાસે સિદ્ધાંત સાંભળતા હશે. ?

ઉ—સમનોજ્ઞ (લોકમાં સંમત) બનીને માન મેળવી અમે જીવન ગુજારીશું, આવા હેતુથી સિદ્ધાંતના ગૂઢ રહસ્યના પ્રશ્નોના ખુલાસા માટેજ શબ્દ શાસ્ત્રાદિ (વ્યાકરણ વિગેરે) શાસ્ત્રો ભણે છે.

અથવા આ ઉપાય વડે લોકમાં માનીતા થઈને અમે જીવીશું, એટલા માટેજ કેટલાક દીક્ષા લઈને, પછવાડે કુશીલીયા બને છે.

અથવા સમનોજ્ઞ તે પ્રથમ દીક્ષા લેતાં વિચારે કે અમે

શંકા ઉત્પન્ન કરાવીને તેઓ બીજાને સારા માર્ગથી
કરે છે. વળી બીજા કેટલાક પોતે બાહ્ય ક્રિયા
છતાં પણ, (અંદરની શ્રદ્ધા વિના) પોતાના આત્મ
અહિત કરે છે, તે બતાવે છે.

नममाणा वेगे जीवियं विप्परिणामंति पुट्ठा
निवट्टंति जीवियस्सेव कारणा, निक्खंतंपि
दुन्निक्खंतं भवइ, बालवयणिज्जा हु तेनरा
जाइं पकप्पिंपति अहे संभवंता विद्दायमाणा अ
मंसीमि विउक्कसे उदासीणे फरुसं वयंति पलि
पकथे अदुवा पकथे अतहेहिं तं वा मेहावी जाणि
ज्जा धम्म (सू० १९१)

તે કુસાધુઓ આચાર્ય વિગેરેને શ્રુત જ્ઞાન મેળવવ
માટે દ્રવ્યથી દેખવા માત્ર જ્ઞાન વિગેરેના ભાવ વિનય શિવાય
નમવા છતાં પણ, તેઓમાંના કેટલાક અશુભ કર્મના ઉદ
યથી સંયમ જીવિતને વિરાધે છે. અર્થાત્ ઉત્તમ ચારિત્રથી
આત્માને દુર રાખે છે. વળી, બીજું શું છે ? તે કહે છે:—

ચારિત્રમાં અસ્થિર મતિવાળા ત્રણ ગૌરવના બધા
વશ બની પરીષહોથી ફરસાતાં સંયમ અથવા સાધુ
વેષથી તેઓ દુર થાય છે.

પ્રઃ—શા માટે ?

ઉ:—અસંયમ નામના ઉત્તિના નિમિત્તબીજ. અર્થાત્
અમે સુખેથી સંસારમાં જીવીશું, એમ વિચારીને
ને અનુષ્ઠાન કરીને સંયમથી દુર થાય છે, તેવા જીવોનું
થાય છે? તે કહે છે ને કુસાધુઓ પરવાદથી જીતવા
: જ્ઞાન દર્શન ચારિત્રના મૂળ ઉત્તર ગુણમાં કંઈ પણ
ની આનતાથી તેને દીક્ષા પળવી મુશ્કેલ થાય છે, તેવા
: સાધુઓનું જે થાય; તે કહે છે (હું આગળ હેતુના
ર્થમાં છે.) જેથી અસમ્યક્ અનુષ્ઠાનથી દીક્ષા છે.દેડા
નુ બાળ બુદ્ધિવાળા જે સામાન્ય પુરૂષો છે, તેમનાથી
તુ નિંદાય છે. (જ્યાં હોય; ત્યાં તિરસ્કાર પામે છે.)

વળી, તેઓ સંયમ ગુણથી કુવાના ખરચૂના ન્યાયે
સંસાર નવી જાતિ (જન્મ) મેળવે છે.

પ્ર:—તેઓ કેવા છે?

ઉ:—અધઃસંયમ સ્થાનમાં વખતે રહેલા હોય; અથવા
અવિરતથી નિચે (કુમાર્ગે) વર્તતા હોય; છતાં, પોતે
પોતાને વિદ્વાન માનતા લઘુતાથી આત્માને ઉંચે ચડાવે છે.
(પોતાને હાથે પોતાની સ્તુતિ કરે છે.) વળી, પોતે થોડું
ભણેલા હોય; તોપણ, માનથી ઉંચો બનીને રસ અને સાતા
ગૌરવની બહુલતાથી માને છે. કે, હું બહુશ્રુત છું; અને
આચાર્ય જે જાણે છે, તે મેં તત્ત્વને થોડાજ કાળમાં જાણી
લીધું છે. એવું માનીને આત્માને અહંકારી બનાવે છે.

(સારું) હોય, તો ધર્મ થાય છે, (ત્યારે આચાર્ય લે શીખામણ આપે કે હે ભવ્ય !) તું શા માટે એવું બોલે

સાંભળ ! ધર્મ છે, તે ઘોર ભયાનક છે, કારણ બધા આશ્રવોનો તેમાં નિરોધ છે, અને તેથી તે - દુર છે, એવું તીર્થંકર વિગેરેએ ઉદીરિત (કહેલું) છે, અધ્યવસાય વાળો તું બન, અને એવા ઉત્તમ અનુષ્ઠાનની અવગણના જે કરે છે (ણું વાકયની માટે છે) અને સાવદ્ય અનુષ્ઠાન કરે. તે તીર્થંકર ધરના ઉપદેશથી બહાર જઇ સ્વેચ્છાથી વર્તે છે.

પ્ર૦—કોણ એવો હોય ?

ઉ૦—ઉપર બતાવેલો અધર્માર્થી બાળ આરંભનો અ બનીને પ્રાણીઓનો ઘાત કરે, કરાવે હણનારને અનુમો નારો ધર્મની અવગણના કરનારો, તથા કામ ભોગમાં પામેલો (કામાંધ) વિવિધ પ્રકારે તર્દ (હિંસા) કરના (તર્દ ધાતુનો અર્થ હિંસા છે) અથવા સંયમમાં પ્રતિ તે વિતર્દ છે. એવા સ્વરૂપવાળો બાળ સાધુ જિનેશ્વ કહેલો છે. એવું સુધર્માસ્વામી પોતાના શિષ્યોને કહે કે તું મેધાવી છે. માટે ધર્મને જાણ, વળી હવે પછી પણ હું કહું છું, તે બતાવે છે.

किमणेणमो ! जणेण करिस्सामिति मन्नमा एवं एगे वइत्ता मायरं पियरं हिचा नायओ य

સાધુઓ પરીસહ ઉપસર્ગ આવતાં કાતર બને છે, અ
વિષયના રસીઆ કાતર (બીકણ) બને છે.

પ્ર૦—તેઓ કોણ છે ? અને શું કરે છે ?

ઉ૦—તેઓ ઢીલા મનવાળા બનીને વ્રતોના વિ
બને છે, આવું અઢાર હજાર શીલાંગવાળું બ્રહ્મચર્ય કે
ધારી શકે ! આવું વિચારીને દ્રવ્ય લિંગ અથવા ભાવલિં
ત્યજીને ગુરુના વિરાધક બને છે, તે લિંગ ત્યજે
પછી શું થાય છે તે કહે છે. (અથવો અર્થ પછી છે
કેટલાક મત લઈને ભાંગી નાંખે છે, તેમને (પાપના ઉદય
વખતે અંતર્મુહુર્ત્તમાંજ મરણ આવે છે, કેટલાકની પાપ
નિંદા થાય છે, પોતાના સાધુ કે બીજા સાધુઓમાં તે
અપકીર્તિ થાય છે, તે કહે છે. તે આ પતિત સાધુ મ
ણના લાકડા જેવો ભોગનો અભિલાષી દીક્ષા લે છે,
સુકી દે છે માટે તેનો વિશ્વાસ ન કરવો, કારણકે તે
અકર્ત્તવ્યનું ભાન નથી ! કહ્યું છે કે-

परलोक विरुद्धानि, कुर्वाणं दूरतस्त्यजेत् ॥
आत्मानं यो न सघत्ते, सोऽन्यस्मै स्यात् कथंहित ॥१॥

જે પરલોક વિરૂદ્ધ અકૃત્ય કરે છે, તેને દૂરથી ત્યજવે,
જે આત્માને ચારિત્રમાં સ્થિર નથી રાખતો, તે બીજાને
હિતકારક કેવી રીતે થાય ? વિગેરે સમજવું.

અથવા સૂત્ર વડેજ તેની અસ્લાઘા બતાવવા કહે છે, આ સાધુ બનીને વિવિધ રીતે ભમતો સાધુપણાથી ભ્રષ્ટ થયેલો છે. વીપ્સા ( ) વડે અત્યંત જુગુપ્સા (નિંદા) બતાવે છે. વળી, (ગુરૂ શિષ્યને કહે છે.) તમે જુઓ. કર્મની પ્રબળતા કેવી છે? કે, જેમનું નશીબ ભુંડું છે, તેવા ઉદ્યતવિહારી (ઉત્તમ સાધુ) સાથે રહેવા છતાં પણ. હજુ તેઓ શિથિળ વિહાર બની રહ્યા છે, તથા સંયમ અનુષ્ઠાન વડે વિનયશીળ બનેલા સાથે રહીને તેઓ નિર્દય બનેલા પાપ અનુષ્ઠાન કરનારા છે, તથા વિરત સાથે અવિરત, દ્રવ્ય. ભૂત સાથે અદ્રવ્ય ભૂત પાપનાં કર્મ-કરી અંકિત થવાથી એવા ઉત્તમ સાધુઓ સાથે વસતાં પણ સુધરતા નથી. (અર્થાત્ જગતમાં સારા સાધુઓ નજરે જોવા છતાં પણ, ઢીલા સાધુ સુધરતા નથી.) આવા ઢીલા સાધુને જાણીને શું કરવું? તે કહે છેઃ—હે સાધુ! તું પંડિત છે. સત શ્રેય છે, મર્યાદામાં રહેલ મેધાવી છે, વિષય સુખની તૃષ્ણા તેં દૂર કરી છે, તથા તું વીર હોવાથી કર્મ વિદારણ કરવામાં શક્તિવાન છે, તેથી સર્વજ્ઞપ્રણીત ઉપદેશના અનુસારે સર્વદા સંયમ અનુષ્ઠાનમાં વર્તજે. આ પ્રમાણે સુધર્માસ્વામિ કહે છેઃ—

ધૂત અધ્યયનનો ચોથો ઉદ્દેશો સમાપ્ત.

मेणं जाव थुणा विसओ, उत्तरेणं जाव कुणा
विसओ, ताव आरिए खित्ते नोकप्पइत्तो बाहिं
अस्यां च आर्यभूमिकायां सार्द्ध पंचविंशति
पदा धर्मक्षेत्राण्यर्हं दुभिरुक्तानि ॥

તે સમયે સાધુઓને વિચરવા યોગ્ય ક્ષેત્રની અવધિ હદ નીચે પ્રમાણે હતી.

પૂર્વ દિશામાં સાધુ સાધ્વીને મગધ દેશ સુધી વિચર કલ્પે, દક્ષિણમાં કોશંબી, પશ્ચિમમાં થુણા દેશ સુધી અને ઉત્તરમાં જાવ કુણાલા દેશ સુધી આર્ય ક્ષેત્ર છે, તેની બહાર જવું સાધુ સાધ્વીને ન કલ્પે, ઉપર બતાવેલ હદમાં આર્ય ભૂમિમાં ૨૫।। દેશ છે, તે જિનેશ્વરે ધર્મ ક્ષેત્ર તરીકે વર્ણવ્યા છે.

તે દેશોની વચમાંના ભાગમાં સાધુ વિચરે, અથવા ગામ નગરના અંતરાલે અથવા ગામ દેશના વચમાં તેજ પ્રમાણે નગર દેશના વચમાં અથવા ઉદ્યાનમાં અથવા તેના આંતરે વિચરતાં અથવા જતાં આવતાં અથવા તે ભિક્ષુને ગામ વિગેરેમાં રહેતાં કાયોત્સર્ગ વિગેરે કરતાં કેટલાક પાપ રૂપ કાળાશથી મલિન અંતઃકરણવાળા જે માણસો ક્ષુદ્ર (હિંસક) હોય; તે સાધુને દુઃખ દે છે. (ચાર ગતિમાં ભમના જીવોમાં) સાધુને નારકી દુઃખ દેવાને અશક્ત છે. તિર્યંચ અને દેવતાનો ઉપસર્ગ કોઈકજ વાર થાય; તેથી

પછી ઉત્પન્ન થયેલી તીવ્ર વેદનાથી મારી આંખો ગઈ; એ
વાણી બોલીને રાજાએ મારવાની આજ્ઞા કરી; તેથી રાજાની
આજ્ઞા તીક્ષ્ણ થઈ; અને પૂર્વે ન મારવાનું વચન આ
વાથી શીતળ આજ્ઞા કરવી પડી; પણ જ્યારે મુહુર્ત પ
વેદના દૂર થતાં સારી આંખોવાળો થતાં તેજ રાજાએ પુ
થઈ વૈદની પૂજા કરી. એ પ્રમાણે આચાર્યની આજ્ઞા પ
તીક્ષ્ણ છે. એટલે, શિષ્યની ભુલ દેખતાં કડવાં વચન
આજ્ઞા કરે; પણ શિષ્યનું અંતરંગ તપાસી તેનાં કાર્ય
પ્રસન્ન થાય; એટલે, પરિણામે શિષ્યને હિતકર હોવા
ત આજ્ઞા શીતળ છે. આવું સમજાવ્યા છતાં પણ તેવ
શિષ્ય શાંત ન થાય; તો, બીજાઓના રક્ષણ માટે ઘરે
ખાનની આફક તેને દૂર કરવો.

જો ગુરૂની આજ્ઞા શિષ્ય માને, તો, નરકમાંજ રહે
કરીને દુર્વચનથી તેનો તિરસ્કાર કરી પરીક્ષા કરવી. જો
તેમ કરતાં ન કોપે, તો તે શુદ્ધ છે એમ જાણીને તે
અનુષ્ઠાનની આજ્ઞા આપે, તથા તેને આનધ્યાન વિગેરે
કરાવે; માટે, તેની ખબર રાખી ગુરૂ પ્રસાદ કરે.

પ્ર:—આ પ્રમાણે કેવા, અને કેટલા કાળ અને કે
કેને આજ્ઞાને યોગ્ય ? તેથી, હૃદયમાં વિચારીને કહે છે—

निद्दाइँता ग मीसा मउच्या जह ओइयं पवत्तंती।
ब.रम मयरुद्धरिमं याँ संतेहि आह करेइ १२२३ा

त्तारि विचित्ताइं विगई निज्जूहियाइं चत्तारि ।
वच्छरे य दुन्नि उ एगं तरियं तु आयामं ॥२७१॥
ाइ विगिट्ठो उतवो, छम्मासे परिमियं तु आयामं ।
न्नेऽवि य छम्मासे होइ विगिट्ठं तवो कम्मं ॥२७२॥
ासं कोडीसहियं आयामं काउ आणु पुव्वीए ।
ोरिकंदरंमि गंतुं, पायवगमणं अह करेइ ॥२७३॥

સૂત્ર અર્થ તથા બંને પ્રકારે પોતાના શિષ્યોને તથા ભણવા આવેલા બીજા સાધુને ભણાવીને જેમ શકુની પક્ષી િંડાને સેવીને તૈયાર કરે, તેમ પ્રયત્નથી તૈયાર કરવા જોઇએ. ત્યારપછી આચાર્ય બાર વરસની સંલેખના કરે તે આ પ્રમાણે.

ચાર વરસ સુધી જુદા જુદા તપનાં અનુષ્ઠાન કરે છે. એટલે એક બે ત્રણ ચાર પાંચ ઉપવાસ વિગેરે કરીને પારણું કરે છે પારણામાં વખતે વિગય વાપરે. અને નપણ વાપરે, પાંચમા વરસથી બીજાં ચાર વરસ તેવો તપ કરીને પારણામાં વિગઈ ન વાપરે નવમા દશમા વરસમાં ઉપવાસને પારણે આંબેલ એમ કરે અગ્યારમા વરસમાં પહેલા છ મહીના સુધી અતિ વિકૃષ્ટ તપ ન કરે અથવા એક બે ઉપવાસ કરીને પરિમિત આંબેલથી પારણું કરે (-ઉણોદરી તપ કરે) બીજા છ માસમાં વિકૃષ્ટ તપ અને પારણામ

से इह आरंभट्ठी अणुवयमाणा हण पाणे घायम
हणओ यावि समणुजाणमाणा अदुवा अदिन्न
यंति अदुवा वायाउ विउंजंति, तंजहा-अत्थि
नत्थि लोए धुवे लोए अधुवे लोए साइए लोए
णाइए लोए सपज्जवसिए लोए अपज्जवसिए
सुकडेत्ति वा दुक्कडेत्ति वा कल्लाणेत्ति वा पावे
वा साहुत्ति वा असाहुत्ति वा सिद्धित्ति वा अ
द्धित्ति वा निरएत्ति वा अनिरएत्ति वा, ज
विप्पडिवन्ना मामगं धम्मं पन्नवेमाणा इत्थवि
कस्मात् एवं तेसिं नो सुयक्खाए नो
सुपन्नत्ते धम्मे भवइ (सू० १९९)

[illegible]

[illegible]

સંતાપ રહિત બને, ધૈર્ય તથા સંઘયણ વિગેરેથી હોય, તે મહા પુરૂષોએ આચરેલા ઇંગિન મર સ્વીકારે. પ્ર૦ કેવી રીતે ? તે કહે છે.

अणुपविसित्ता गामं वा नगरं वा खेडं वा क वा मडंबं वा पट्टणं वा दोणमुहं वा आगरं वा अ वासन्निवेसं वा नेगमं वा रायहाणिं वा त जाइज्जा तणाइं जाइत्ता से तमायाए एगंतम मिज्जा, एगंतमवक्कमित्ता अप्पंडे अप्पपाणे अप्प अप्पहरिए अप्पोसे अप्पोदए अप्पुत्तिंग पणग मट्टिय मक्कडा संताणए पडिलेहिय २ पमज्जि तणाइं संथरिज्जा, तणाइं संथरित्ता इत्थ विस इत्तरियं कुज्जा, तं सच्चं सच्चवाई ओएतिन्ने कहं कहे आईयट्ठे अणाईए चिच्चाण भेउरं क संविहूय विरूवरूवे परीसहोवसग्गे अस्सिं वि मणयाए भेरव मणुचिन्ने तत्थावि तस्स कालप याए। अणुगामियं तिबेमि (सू० २२२)॥८- विमोक्षाध्ययने षष्ठ उद्देशकः

બુદ્ધિ વિગેરે ગુણોનો ગ્રાસ કરે અથવા અઢાર કે જ્યાં લેવાય, તે ગામ છે, (બધી જગ્યા એ વા શબ્દનો અ

भवितास्यवियतिकारए इत्येतं विमोक्षाययतनं हितं स्वं क्षेमं निःश्रेयसं स्थान

...ંતિ શરીર કર્મ સંબંધથી આવેલું છે, તેને વે.દ
...રે છે. અને જે પરિસહ ઉપસર્ગો જુદા જુદા આવે.
...તું મંથન કરે. સમ્યક્ રીતે સહન કરી આ સર્વજ્ઞ પ્રણી:
...ગમમાં વિશ્વાસ રાખીને અવિસંવાદના આશ્રયથી પા
...ષ્ઠાન અનુષ્ઠાન જે કરાવ પુરૂષાર્થથી ન વિચલાય. તેવું
...ઇંગિત મરણ પોતે સ્વીકાર્યું છે, જો કે રોગના કારણે આ
...ણે સ્વીકાર્યું છે છતાં પણ તેનો કાલ કાલ પર્યાય
[illegible] જેટલોજ છે, તે બતાવે છે, રોગ પીડાના કારણે મરણ
...સ્વીકાર્યું છતાં તેનો કાલ લાંબા કાળ જેટલોજ છે. એટલે
...કાલ પર્યાયમાંજ લાભ થાય. તેમ અહીં પણ થાય છે, તે
...કાલ સાધુને આજ કાલ પર્યાય છે, કર્મનો ક્ષય બન્નેમાં
...સમાનજ છે. કહ્યું છે કે:—सेवि तत्थ विअंत कारए તેનો
...અર્થ પૂર્વે માફક છે, અને સમજાય તેમ છે કે અહીં પણ
...ગુરુતા નિર્જરા છે. (આ ઉદ્દેશામાં રોગી સાધુ ઇંગિત
...કે પાદપોપગમન અનશન કરે તો તેટલા થોડા કાળમાં
...સમતાથી ઘણું દુઃખ સહેવાથી ગચ્છમાં રહી જે કર્મ ખપાવે
તેટલુંજ આ થોડા કાળમાં ખપાવે.)

છઠ્ઠો ઉદ્દેશો સમાપ્ત.

પાળે, અને વસ્ત્રરહિત સંયમ પાળતાં તેને તૃણના સ્પર્શ ફરશે, તથા ઠંડ તાપ ડાંસ મચ્છરના ફરશો દુઃખ કે તે એક જાતના કે જુદી જુદી જાતના ભોગવવા છતાં અચેલ રહી કર્મનું લાઘવપણું માને, અને તેમાંજ સમતા માને, વળી પ્રતિમાધારી સાધુજ વિશેષ અભિગ્રહ ધારણ કરે તે આ પ્રમાણે કે હું બીજા પ્રતિમાધારી મુનિઓને ભિક્ષા આણીશ, અથવા તેમની પાસેથી લેઇશ એવો કોઇ પણ જાતનો અભિગ્રહ ધારણ કરે, તેની ચોભંગી કહે છે,

जस्स णं भिक्खुस्स एवं भवइ-अहं च खलु अन्नेसिं भिक्खूण असणं वा ४ आहट्टु दलइस्सामि आहडं च साइज्जिस्सामि १ जस्स णं भिक्खुस्स एवं भवइ अहं च खलु अन्नेसिं भिक्खूणं असणं वा ४ आहट्टु दलइस्सामि आहडं चनो साइज्जिस्सामि २ जस्स णं भिक्खुस्स एवं भवइ अहं च खलु असणं वा ४ आहट्टु नो दलइस्सामि आहडं च साइज्जिस्सामि ३ जस्स णं भिक्खुस्स एवं भवइ अहं च खलु अन्नेसिं भिक्खूणं असणं वा ४ आहट्टुं नो दलइस्सामि आहडं च नो साइज्जिस्सामि ४. अहं च खलु तेण अहाइरित्तेण अहेसणिज्जेण अहापरिग्गहिएणं

ગ્રહ છે. તેમજ પોતાને માટે લીધેલા આહારમાંથી બીજા સાધુની વેયાવચ્ચ નિર્જરાને ઉદ્દેશીને કરે, એ તેમણે પ્રતિમા ધારણ કરેલી હોવાથી એક જગ્યાએ થઈને ન ખાય, પણ તેમનો અભિગ્રહ એક સરખો હોવા સાંભોગિક છે, અને તેથી તેવા ઉત્તમ સાધુનાં લાવવા માટે હવે વેયાવચ્ચ કરૂં, આવો અભિગ્રહ કોઈ તથા બીજું બતાવે છે. (વા શબ્દથી બીજો પક્ષ બતાવે છે અપિ શબ્દ પુનઃના અર્થમાં છે) અથવા હું તેમણે લીધેલી ગોચરીમાંથી ૪ નિર્જરાને ઉદ્દેશીને સાધર્મિકોએ કરેલી વેયાવચ્ચને સ્વીકારીશ અથવા જે બીજાની વેયાવચ્ચ કરે તેની હું અનુમોદના કરીશ. કે હે સાધો ! તમે બહુ સારૂં કર્યું છે ! એવું વચન બોલીશ, તથા કાયા વડે તથા પ્રસન્ન મનવાળા ભાવવડે અનુમોદના કરીશ, આ બધું શા માટે કરે ? કર્મની લઘુતા માટે. આ પ્રમાણે કોઈ પણ અભિગ્રહ ધારણ કરેલો અચેલ કે સચેલ સાધુ શરીર પીડાતેલ અથવા ન હોય, પણ પોતાનું આયુ થોડું રહેલું જાણીને ઉચિત મરણ સ્વીકારે, તે બતાવે છે-

जस्स णं भिक्खुस्स एवं भवइ–से गिलामि च खलु अहं इमंमि समए इमं सरीरगं अणुपुव्वेण परिवहित्तए, से अणुपुव्वेणं आहारं संवट्टित्ता २ कसाए पयणुए किच्चा समाहियच्चे फलगावयट्ठी उट्ठाय

વાદી છે, કારણ કે આખી જીંદગી સુધી યથોક્ત અનુષ્ઠાન કરવાની પ્રતિજ્ઞા લીધેલી તે ભાર ઉપાડવા સંમર્થ હોવાથી અને તેમજ પાળવાથી સત્યવાદી છે, તથા 'ઓજ' એટલે રાગદ્વેષ રહિત છે, તથા સંસાર સાગરને તર્યો છે, અને ભૂતકાળ માફક ભવિષ્યમાં પણ તરવા માટે તેવો ઉપક્રમ કરવાથી અવતીર્ણ છે, તથા જેણે રાગ વિગેરેની વિકથા કોઇ પણ રીતે ન કરવાનું નક્કી કરવાથી છિન્ન કથંકથ છે, અથવા આ ઇંગિત મરણની પ્રતિજ્ઞા કેવી રીતે પાર ઉતારીશ? એવી કથા જેણે છેદી નાંખી, માટે છિન્ન કથંકથ છે. કારણ કે દુષ્કર અનુષ્ઠાન કરનારો તેજ કથંકથી છે. પણ તે મહા પુરૂષપણે હોવાથી તે વ્યાકુળતાને પામતો નથી. તેજ પ્રમાણે આ સાધુએ બધી રીતે અતિશયથી જીવાદિ પદાર્થો જાણી લીધાથી તે અતીત અર્થ છે, અથવા આર્ત અર્થ છે.

અથવા બધી રીતે અર્થો અતિક્રાંત કર્યા છે, અર્થાત્ જેને પ્રયોજન હવે કશું બાકી નથી. તે ઉપરત વ્યાપાર વાળો છે. તેજ પ્રમાણે બધાં રીતે 'ઇત' તે અતીત અને તેવો નહીં માટે અનાતીત છે, અથવા અનાદત સંસાર કરનારો તે. સંસાર અર્ણવ પારગામી બન્યો છે. આવો નિઃસ્પૃહી સાધુ ઇંગિત મરણ સ્વીકારે છે, તે સાધુ વિચારે પ્રતિ ક્ષણે ક્ષય પામતા ભિદૂર શરીરનો મોહ છોડીને

अणाहारो तुयट्टिज्जा, पुट्ठो तत्थऽहियासए
नाइवेलं उवचरे, माणुसेहिं विपुट्ठव ॥८॥

રાગદ્વેષની વચમાં રહે તે મધ્યસ્થ છે, અથવા જી
મરણની આકાંક્ષા રહિત તે મધ્યસ્થ છે, તે નિર્જરાની આ
રાખનાર તે નિર્જરાપેક્ષી છે. તેવો સાધુ જીવન મરણની
શંસા રહિત સમાધિ જે અંત વખતની છે, તેનું પ
કરે, અર્થાત્ કાલ પર્યાય વડે જે મરણ આવે તે સમાધિ
રહી પાળે તથા અંદરના કષાયોને તથા બહારના શ
ઉપકરણ વિગેરેનો મમત્વ છોડી દે, અને અધ્યાત્મ તે અં
કરણને શુદ્ધ કરે, એટલે મનમાં થતા રાગદ્વેષ વિગે
બધાં જોડકાં દૂર થવાથી વિસ્ત્રોતસિકા (ચંચળતા) ર
અંતઃકરણને વાંછે, વળી ઉપક્રમણ તે ઉપક્રમ ઉપાય છે,
કોઈ પણ ઉપાયને જાણે.

પ્ર૦–કોનો ઉપક્રમ ? આયુષ્યનું ક્ષેમ તે સમ્યક્ પ્ર
પાળવું.

પ્ર૦–કોના સંબંધી તે આયુ છે ?

ઉ૦–તે આત્માનું–તેનો પરમાર્થ આ છે. કે આત્મા પોતા
આયુષ્યનો ક્ષેમથી પ્રતિપાલન કરવા જે ઉપાયને જાણે
તેને શીઘ્ર શીખવે, એટલે બુદ્ધિમાન સાધુ તે પ્રમાણે વ
પણ તે સંલેખનાના કાળમાં બાર વર્ષ પૂરા થતા પહેલાં
અધવચમાં શરીરમાં વાયુ વિગેરેના રોકાણથી શીઘ્ર જી

જેમ સમાધાન રહે તેમ બેસે. એટલે સંકોચથી ખેદ પા
તો હાથ વિગેરે લાંબા કરે. તેનાથી પણ ખેદ પામે તો સ્થિ
ચિત્તે બેસે. અથવા મુકરર જગ્યામાં ફરે. તેમાં પણ આ
છુટ રાખેલી હોવાથી નિંદવા જોગ નથી તે કેવી છે,
કહે છે. અચળ તે સમાધિમાં રહે તે ઇંગિત પ્રદેશ
પોતાની મેળે શરીર ચલાવે. પણ ખેદથી કંટાળી અશુ
દત્ત મરણથી ચલાયમાન ન થાય. તેથી તે અચળ છે
(શરીરથી હાલે પણ શુભ ધ્યાનથી ચલાયમાન ન થાય.
પોતે ધર્મ ધ્યાન કે શુકલ ધ્યાનમાં મન રાખે. અને ભાવ
નિશ્ચળ રહીને ઇંગિત પ્રદેશમાં ચંક્રમણ વિગેરે કરે. (૧૪
તે બતાવે છે.

પ્રજ્ઞાપકની અપેક્ષાએ સંમુખ તે અભિક્રમણ છે. અર્થાત્
સંથારાથી દૂર જાય. તથા પ્રતીપ એટલે પાછો સંથાર
તરફ આવે. પોતાના મુકરર ભાગમાં જા આવ કરે તથા
નિષ્પન્ન અથવા નિપન્ન રહીને જેમ સમાધિ રહે તેમ હુ
વિગેરેને સંકોચે અથવા લાંબા કરે.

પ્ર.—શા માટે !

ઉ:—તે બતાવે છે. શરીરની પ્રકૃતિના કોમળપણાના
સાધારણ કારણથી કરવું પડે છે. અને કાયને સાધારણપણું
હોવાથી પીડા થતાં આયુના ઉપાયના પરીહાર વડે પોતાની
આયુની સ્થિતિ ક્ષય થવાથી મરણ થાય. (શરીરનો તેવો

अचित्तं तु समासज्ज, ठावए तत्थ अप्पगं
वोसिरे सव्वसो, काय न मे देहे परीसहा ॥ २१ ॥
जावज्जीव परीसहा, उवसग्गा इति संखया
संवुडे देहभेयाए, इय पन्नेऽहियासए ॥२२॥
भेउरेसु न रज्जिज्जा, कामेसु बहुतरेसुवि
इच्छा लोभं न सेविज्जा, धुववन्नं सपेहिया ॥२३॥
सासएहिं [illegible] ज्जा, दिव्वमायं न सद्दहे
तं पडिबुज्झ माहणे सव्वं नूमं विहूणिया ॥२४॥

[illegible] ते अचेतन (जीव रहित) छे अने [illegible] जग्या अथवा पाटीयु विगेरे मेळवीने [illegible] अथवा कोई लाकडा उपर [illegible] करे अने चार प्रकारना आहार [illegible] निश्चकंप रहे प्रथम गुरु पासे [illegible] काने आ-माथी देहने दूर करे [illegible] जे कोई पीनक उपसर्गो आवे [illegible] देह कंई नथी कारणके मैं [illegible] पीनक मने केवी रीते लागे? अथवा [illegible] नथी, कारणके सारी रीते सहे- [illegible] ओछा उदेशनो अभाव छे. आथी [illegible] कर्म शत्रुने नठवा माफक अपरीसहोज

(સાધુને જીવતાંથી આનંદ મને તેમ પરીસહોને) (૨૧)

—તે ક્યાં સુધી સહેવા ? આવી શંકા દૂર કરવા કહે [illegible] સુધી પરિસહ અને ઉપસર્ગ સહેવા એમ આખી જીંદગી સુધી પરિસહ અને ઉપસર્ગ સહેવા એમ [illegible] ને તેને સહન કરે અથવા મને આખી જીંદગી સુધી [illegible] ઉપક્રમો નથી એમ જાણીને સહે અથવા જ્યાં [illegible] ઉચિત છે ત્યાં સુધી પરિસહ ઉપસર્ગની પાસ [illegible] તે [illegible] સુધી [illegible] છે એમ [illegible] તેવાને [illegible] છે [illegible] સંવરીને શરીર [illegible] ઉચિત વિધાનને અનુસારે [illegible] તે [illegible] સહે (૨૨)

[illegible] (સર્વ પાપોને) [illegible] તે [illegible] છે [illegible] જે [illegible]

[illegible]

ઉપધાન શ્રુત નામનું નવમું અધ્યયન.

આઠમું અધ્યયન કહ્યું. હવે નવમું કહે છે, તેનો આ
નો સંબંધ છે. કે પૂર્વે આઠ અધ્યયનોમાં જે આચા-
વિષય કહ્યો હતો, તેવો શ્રી વીર વર્દ્ધમાન સ્વામીએ
પાળેલો છે, તેથી તે નવમા અધ્યયનમાં કહે છે. તેનો
આ સાથે આ પ્રમાણે સંબંધ છે, કે તેમાં અભ્યુદય
ક ત્રણ પ્રકારનું બતાવ્યું, તેવા કોઈ પણ અનસણમાં
કે. સાધુ આઠમા અધ્યયનમાં બતાવેલ વિધિએ અતિ
પરીસહ ઉપસર્ગ સહન કરી અને સન્માર્ગનો અવ-
પ્રાપ્ત કરી ચાર ઘાતિ કર્મનો નાશ કરીને અનંતજ્ઞાન
રે અતિશયોવાળું અપ્રમેય મહાવિષયોનું સ્વ તથા પરનુ
કાશ એવું કેવળજ્ઞાન મેળવનાર શ્રી મહાવીર પ્રભુને
દેશનામાં મોકેલ અને સત્વોના હિત માટે દેશના કરે
તેમને પોતે ધ્યાનમાં ધ્યાવે, એટલા માટે આ અધ્યયન
કે છે. આવા સંબંધે આવેલા આ અધ્યયનના ચાર
અનુયોગદ્વાર કહેવા. તેમાં ઉપક્રમ દ્વારમાં અર્થાધિકાર બે
કહે છે, અધ્યયન અર્થાધિકાર તથા ઉદ્દેશાર્થાધિકાર
માં અધ્યયનનો અર્થાધિકાર ટુંકાણમાં પહેલા અધ્ય-
યનમાં કહેલ છે. અને તેનો ઉદ્દેશાર્થ નિર્યુક્તિકાર
કહે છે—

બીજા ઉદ્દેશામાં શય્યા તે વસતિ (રહેવાનું સ્થાન) જેવું મહાવીરે વાપર્યું છે તેનું વર્ણન છે.

ત્રીજા ઉદ્દેશામાં પરીસહો આવેથી નિર્જરામાટે ચારિત્ર માર્ગથી ભ્રષ્ટ ન થતાં સાધુએ તેને સહન કરવા, અને તેના ઉપલક્ષણથી અનુકૂલ તથા પ્રતિકૂલ વર્દ્ધમાન સ્વામીને જે પરીસહો થયા તે બતાવે છે.

ચોથા ઉદ્દેશામાં ભૂખની પીડામાં વિશિષ્ટ અભિગ્રહની પ્રાપ્તિમાં આહારવડે ચિકિત્સા (ઉપાય) કરે, અને તપ ચરણનો અધિકાર તો ચારે ઉદ્દેશામાં ચાલે છે, ॥ ગાથાર્થ ॥

ત્રણ પ્રકારે નિક્ષેપો છે, ઓઘ નિષ્પન્ન, નામ, અને સૂત્રાલાપક તેમાં ઓઘમાં અધ્યયન, નામમાં ઉપધાન શ્રુત એવું બે પદનું નામ છે, તે ઉપધાન અને શ્રુતના યથાક્રમે નિક્ષેપા કરવા એ ન્યાયે ઉપધાન નિક્ષેપનું વર્ણન કરે છે.

नामंठवणुवहाणं दव्वे भावे य होइ नायव्वं ।
एमेव य सुत्तस्सवि निक्खेवो चउव्विहो होइ ॥२८१॥

નામ સ્થાપના દ્રવ્ય અને ભાવ એમ ચાર પ્રકારે ઉપધાનના નિક્ષેપા છે, તેજ પ્રમાણે શ્રુતના પણ ચારજ છે, તેમાં દ્રવ્યશ્રુત અનુપયુક્ત (ઉપયોગ વિના)નું છે. અથવા દ્રવ્ય મેળવવાં માટે જૈનેતરનું છે.

અને ભાવ શ્રુત તે અંગ ઉપાંગમાં રહેલું જે શ્રુત છે.

વિગેરે પાંચ ભેદે છે. વનસ્પતિ પણ સૂક્ષ્મ બાદર બે ભેદે છે. સૂક્ષ્મ સર્વત્ર છે. અને બાદર અગ્ર મૂળ સ્કંધ પર્વ બીજ સંમૂર્છન એમ સામાન્યથી છ ભેદે છે.

વળી તે દરેક પ્રત્યેક અને સાધારણ એમ બે ભેદે છે. પ્રત્યેક વૃક્ષ ગુચ્છા વગેરે બાર ભેદે છે. અને સાધારણ તો અનેક પ્રકારે છે. તે અનેક ભેદ વાળો છતાં વનસ્પતિ કાય સૂક્ષ્મ સર્વગત હોવાથી અને અતીંદ્રિય હોવાથી તેને છોડીને ફક્ત ભેદોમાં બાદરત્વ. કાય લીધો છે તે બતાવે છે. પનક લેવાથી બીજ અંકુર ભાવ રહિત પનક વિગેરે ઉલ વિગેરે અનંત કાય લેવા અને બીજના મહણથી અગ્ર બીજ વિગેરે લેવાં હરિત શબ્દથી બીજા ભેદ લેવા (૧૨) આ પ્રમાણે પૃથ્વી વિગેરે ભૂતો છે. એમ જાણીને તથા તે ચેતનાવાળાં છે એમ જાણીને ભગવાન મહાવીર તેમનો આરંભ છોડીને વિચર્યા પૃથ્વીકાય વિગેરે જંતુના ત્રસ થાવર પણે ભેદો બતાવીને હવે એમનાંમાં પરસ્પર અનુગમન પણ છે, તે બતાવે છે. (૧૩) સ્થાવર તે પૃથિવી પાણી અગ્નિ વાયુ વનસ્પતિ છે. તે ત્રસપણે એટલે બેઇંદ્રિય વિગેરે કર્મ વશથી જાય છે. અને ત્રસ જીવો કૃમિ વિગેરે પૃથ્વી વિગેરેમાં કર્મને લીધે જાય છે. તે પ્રમાણે બીજે પણ કહ્યું છે.

"अयर्णं भन्ते ! जीवे पुढविकाइयत्ताए जाव तसकाइयत्ताए उववण्णपुव्वे ?, हंता गोयमा ! अ-

सं अदुवाऽणंत खुत्तो जाव उववण्ण पुव्वे " ति

ગૌતમનો પ્રશ્નઃ—હે ભગવાન ! આ જીવ પૃથ્વી કાય પ્રદેશી લઇ ત્રસ કાય પણે પૂર્વે ઉત્પન્ન થયેલ છે ?

ઉઃ—હા, અનેક વાર અનંત વાર પૂર્વે ઉત્પન્ન થયેલ છે; અથવા બધી યોનિઓ જે જીવોનાં પ્રતિ સ્થાન છે. તે સર્વ ચેતનિક જીવ છે, અને જીવો બધી ગતિમાં જનારા છે, તે જીવો (મંદ બુદ્ધિથી) બાલ છે, અને રાગ દ્વેષથી વ્યાપ્ત થઇ ચીકણાં કર્મ બાંધી પોતાના કરેલા કર્મનાં ફળ જુદી જુદી રીતે સર્વ યોનિયોમાં ભોગવવા વડે કલ્પિત (વ્યવસ્થા કરાયલા) છે. કહ્યું છે કેઃ—

णत्थि किरमो पएसो, लोए वालग्ग कोडि मित्तोऽवि
जम्मण मरणा बाहा अणेगसो जत्थणवि पत्ता ॥१॥

આ લોકનાં વાળના અગ્રભાગ જેટલો પ્રદેશ માત્ર પણ એવો નથી, કે જ્યાં આ જીવે જન્મ મરણની બાધા અનેક વાર પ્રાપ્ત કરી નથી ! વળી

रंगभूमिर्न सा काचि, च्छुद्धा जगति विद्यते
विचित्र कर्म नेपथ्यै र्यत्र सत्त्वैर्न नाटितं ॥ २ ॥

તેવી શુદ્ધ રંગ ભૂમિ જગતમાં કોઇ વિદ્યમાન નથી, કે જ્યાં કર્મ રૂપ પડદા શણગાર) પહેરીને સર્વ સત્વો નાચ્યા નથી ! વિશેષ છે. ૯૧૪॥ વળી—

भगवं चएव मन्नेसिं सोवहिए हु लुप्पइ बाले;
कम्मं च सव्वसो नच्चा, तं पडियाइक्खे पावगं भ-
गवं ॥ १५ ॥

दुविहं समिच्च मेहावि, किरियमक्खायणेलिसं
नाणी;
आयाणसोयमइवायसोयं, जोगं च सव्वसो ण-
च्चा ॥ १६ ॥

ભગવાન મહાવીરે તેમજ બીજી રીતે જાણ્યું કે ઉપધિ સહિત તે દ્રવ્યથી તથા ભાવથી ઉપધિ સહિત જે વર્તે તે કર્મથી લેપાય, પણ તે બાળ અજ્ઞ સાધુ દુઃખોને અનુભવે છે અથવા (હુનો હેતુમાં અર્થ લઇએ તો) સોપધિક બાળ સાધુ કર્મથી લેપાય છે, તેથી બધી રીતે કર્મ બાંધવાનું જાણીને ઉપધિનું કર્મ ત્યાગી દીધું. એટલે અંદરથી અને બહારથી જે ઉપધિરૂપ પાપ કર્મનું અનુષ્ઠાન હતું તે ભગવાને ત્યાગી દીધું. (જરૂર હોય ત્યાં સુધી શક્તિના અભાવમાં ઉપધિ સાધુએ રાખવી, અને પાછળથી શક્તિમાન થતાં ત્યાગી દેવાનો માર્ગ ભગવાને બતાવ્યો) ॥ ૧૫ ॥ વળી બે પ્રકારનાં તે દ્વિવિધ કર્મ છે, ઇર્યા પ્રત્યય અને સાંપરાયિક છે, તે બન્નેને પણ સર્વજ્ઞ પ્રભુએ જ્ઞાન સંયમ અનુષ્ઠાનરૂપ જે કર્મ છેદવાને માટે અનન્ય નથી, તેથી અનન્ય સારી ક્રિયા બતાવી

પ્ર૦—ભગવાન કેવા હતા ?

ઉ૦—જ્ઞાની, (કેવળજ્ઞાન પ્રાપ્ત થયા પછી તેમણે અ:હિંસા બતાવી.)

પ્ર:—વળી તેમણે બીજું શું કહ્યું ?

ઉ:—જેના વડે નવા કર્મ લેવાય તે આદાન એટલે સ્થાન છે, તથા ઇંદ્રિયોના વિકાર સબંધી તે સ્રોત છે. માટે જે આદાન સ્રોત છે, તેને જાણીને તથા જીવ હિંસા દ્વાર તથા તેના લક્ષણથી મૃષાવાદ વિગેરે પાપોને તથા મન વચન કાયાના વ્યાપાર વાળું દુષ્ટાંત છે તે બધે પ્રકારે કર્મ બંધને માટે છે એમ જાણીને તેમણે સંયમ લક્ષણવાળી નિર્દોષ ક્રિયા બતાવી. વળી

अइवत्तियं अणाउट्टि सयमन्नेसिं अकरणयाए;
जस्सित्थिओ परिन्नाया, सव्वकम्मावहा उ से
अद्दक्खु ॥१७॥

આકુટ્ટી (હિંસા) ને ત્યાગવાથી અહિંસા છે, તે પાપથી અતિ ક્રાંત હોવાથી નિર્દોષ છે. તે મહાવીર પ્રભુએ પોતેજ પ્રથમ અહિંસા સ્વીકારીને બીજાઓને પણ હિંસાની પ્રવૃત્તિથી દૂર રાખ્યા, તથા જેમને સ્ત્રીઓ સ્વરૂપથી તથા વિપાકથી કડવાં ફળ આપનારી છે. એવું જ્ઞાન છે, તે પરિજ્ઞાન ભગવાન છે, તથા તેજ સ્ત્રીઓ સર્વ કર્મ સમૂહો એટલે

આચાર્યનો ઉત્તર—હે દેવોને પ્રિય ભાઈ! અમે તો કહ્યું છેજ! પણ તું ભુલી ગયો! કારણ કે જ્ઞાન તથા ક્રિયાના અભિપ્રાયો બંને એક બીજાને આધારેજ બધા.

કર્મ કંદના ઉચ્છેદ રૂપ મોક્ષનાં કારણો છે તેનું દૃષ્ટાંત.

"આખું નગર જ્યારે બળ્યું, ત્યારે અંદર રહેલા આંધળો પાંગળો બંને મળી જવાથી સુખેથી બહાર નીકળ્યા, તેજ કહ્યું છે.

संजोय सिद्धीए फलं वदन्तीति. કારણકે એક પૈડાથી રથ ચાલતો નથી, બંનેનો સંયોગ થતાં કાર્યની સિદ્ધિ થાય છે, પણ સ્વતંત્ર પ્રવૃત્તિમાં તો વિવક્ષિત કાર્યની સિદ્ધિ થતી નથી, એ પ્રસિદ્ધજ છે. વળી ક્રિયા વિનાનું જ્ઞાન નકામું છે, આગમમાં પણ સર્વ નયોના ઉપસંહારના દ્વાર વડે આજ વિષય કહ્યો છે, જેમકે—

सव्वेसिंपि णयाणं बहु विह वत्तव्वं णिसामेत्ता
तं सव्वणय विसुद्धं जं चरण गुणट्ठिओ साहू ॥१॥

બધા નયોનું ઘણા પ્રકારનું વક્તવ્ય સાંભળીને બધા નયથી વિશુદ્ધ મંતવ્યને ચરણ ગુણમાં સ્થિત સાધુ હોય તે માને, તેથી આ આગમના સૂત્ર જ્ઞાન ક્રિયા રૂપ છે, તેને અનુસરી સમ્યગ્ આચરતા સાધુઓ જેમણે કુશળ નહિ ઇષ્ટ માણસના કુળથી આકુળ ગણેલ તથા પ્રિયનો વિયોગ અપ્રિયનો સંયોગ વિગેરે અનેક દુઃખથી અનેક નદી આવર્તવાળું મિથ્યાત્વ પવનની પ્રેરણાથી ઉપસ્થાપિત અને રોગ શોક હાસ્ય રતિ અરતિ વિગેરે તરંગવાળું વિષમ ઘણાથી વિન થયેલું સંકટ વ્યાધિ મગરના સમૂહના હલેવાથ

વાણું મહા ગંભીર ભય આપનાર ત્રાસ ઉત્પાદક મહા સંસાર અર્ણવ (સમુદ્ર) ને સાક્ષાત્ દેખેલો છે, તેવા સાધુઓ તે સંસાર સમુદ્રથી પાર જવા ઇચ્છતા હોય તેમને આ આચારાંગ સૂત્રમાં બતાવેલું જ્ઞાન તથા ક્રિયા અવ્યાહત (નિર્વિઘ્ન) યાન પાત્ર (વહાણુ) છે, એટલા માટે મુમુક્ષુએ આત્યંતિક એકાંતિક અનાબાધ શાશ્વત અનંત અજર અમર અક્ષય અવ્યાબાધ તથા સમસ્ત રાગદ્વેષ વિગેરે દ્વંદ્વ રહિત સમ્યગ્ દર્શન જ્ઞાન વ્રત ચરણ ક્રિયા કલાપથી યુક્ત પરમાર્થ ઈષ્ટ કાર્ય જે સર્વોત્તમ મોક્ષ સ્થાન છે, તેની ઇચ્છાવાળા બનીને તે આચારાંગ સૂત્રનો આધાર લેવો, તેજ બ્રહ્મચર્ય નામના શ્રુત સ્કંધની નિવૃત્તિ કુલવાળા શ્રી શીલ આચાર્યે "તત્ત્વાદીત્યા" નામની બાહરિ સાધુના સહાયથી આ ટીકા સમાપ્ત કરી છે, (શ્લોક ગ્રંથમાન ૯૭૬) છે.

द्वासप्तत्यधिकेषु हि शतेषु सप्त सुगतेषु गुप्तानां
संवत्सरेषु मासि च भाद्रपदे शुक्ल पंचम्याम् ॥१॥

૭૭૨ વર્ષ ગુપ્ત વંશવાળા રાજાઓના સંવત્સરનાં ગયે ચકે ભાદરવા મહિનાની શુક્લ પંચમીએ.

शीला चार्येण कृता गम्भूतायां स्थितेन टीकैषा
सम्य गुप युज्य शोध्यं, मात्सर्य विना कृतै रार्यैः २।

શીલાચાર્યે ગંભૂતા (ગાંભુ)માં રહીને આ ટીકા બનાવી તેને માત્સર્ય (અદેખાઇ) કર્યા વિના ઉત્તમ સાધુઓએ

कृत्वाऽचारस्य मया टीकां यत्किमपि संचितं पुण्यं
तेनाप्नुयाज्जगदिदं निर्वृतिमतुलां सदाचारम् ॥३॥

અને મેં આ આચારાંગની ટીકા બનાવીને તેથી જે કે પુણ્ય ઉપાર્જન કર્યું હોય, તેનાથી આ જગતના જીવ અતુલ મોક્ષ તથા સદાચાર પ્રાપ્ત કરે.

वर्णः पदमथ वाक्यं पद्यादि च यन्मया परित्यक्तम्
तच्छोधनीय मत्र च्यामोहः कस्यनो भवति ॥४

વર્ણ (અક્ષર) પદ વાક્ય પદ્ય વિગેરે જે મારાથી પૂર્વની ટીકા કે સૂત્રમાંથી છુટી ગયું હોય; તો તે વિદ્વાને સુધારી લેવું. કારણ કે વ્યામોહ (ભૂલ) કોની નથી થતી ?

તત્વાદિત્યા જેનું બીજું નામ છે એવી આ આચારાંગ સૂત્રની વૃત્તિ બ્રહ્મચર્ય શ્રુત સ્કંધની છે તે સમાપ્ત થઈ.

આ પ્રમાણે શ્રી ભદ્રબાહુ સ્વામીએ રચેલ નિર્યુક્તિ સહિત આચારાંગ સૂત્ર પ્રથમ સ્કંધની શ્રી વાહરિ ગણિએ કરેલ સહાયથી શ્રી શીલાંક આચાર્યે તત્વાદિત્યા એવા બીજા નામવાળી રચેલી આવૃત્તિ સંપૂર્ણ થઈ.

आर्द्रजन (अद्दाजण) ग्राम स्थिती
मया कृतं भाषांतरं पूर्णं
पुण्यर्यत् पठनीयं
आचारांग प्रथम स्कंधे
विहाय मोहं पठाचित् सुबंधो।
सांख्यं तु ये नात्र परत्र पूर्णं
नान्यात्सुखं विश्वभरे पि किंचित्
माणिक्य वित्तेषु विनिश्चितं सत् ।